

ความสำคัญของบทความ

จุดมุ่งหมายในบทนี้ มีปรารถนาให้ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย เกิด “ปัญญาเห็นธรรม” ทั้งหลายมาสัมผัสจุดประชุมกันเป็น “ธรรมสามัคคี” โดยเรียกว่า ปราภฏการณทางจิตนี้ว่า “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” โดยในตัวตนของผู้ปฏิบัติธรรม “นามรูป-ร่างกายและจิตใจ” คือ “ธรรมกาย” หมายถึง ที่ประชุมแห่งธรรมทั้งหลาย นั่นคือ ภายในตนท่านทั้งหลายต้องประกอบด้วยภาวะอันยอดเยี่ยมใน ๓ อาการ ได้แก่ (๑) **พระอรหันต์ควบคุมอินทรีย์ตนเอง** (๒) **พระอรหันต์ควบคุมนักปราชญ์** และ (๓) **นักปราชญ์ควบคุมนักวิทยาศาสตร์** ตามลำดับ โดยย่อมมีตัวตน ร่างกายและจิตในผู้เดียวกัน อันเป็น (๑) “เอกนิสสยะ” คือ เป็นที่อาศัยร่วมกันเป็นอันเดียว (๒) “สหหุตติ” คือ มีความเป็นไปร่วมกัน (๓) “เอกุปปาตะ” คือ ทั้งเกิดขึ้นด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว (๔) “เอกนิโรธะ” คือ ทั้งดับด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว และแล้วผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย **รู้เห็น-เข้าใจ-ประจักษ์แจ้ง** ในใจแบบนี้หรือไม่ ถ้าไม่ ก็ให้กลับไปอ่านไปฟังใหม่อีก เพราะภาวะดังกล่าวนี้ เรียกว่า “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” แล้ว ในคำว่า “ควบคุม” นั้น หมายถึง “สังวร” คือ สำรวมตน ระมัดระวังตน ไม่ให้เกิดความประมาท คือ “อัปมาตะ” นั่นคือ มีสติสัมปชัญญะครอบรอบสมบูรณ์ ที่มีปรีชาสามารถในการเจริญ “โยนิโสมนสิการ” ได้จริงในการเจริญภาวนากรรมฐาน [สมถพละกับวิปัสสนาพละอันสมบูรณ์บริบูรณ์] โดยนัยนี้แล้ว “นักปราชญ์” [Philosopher] ยังไม่ใช่ “วิสุทธิเทพ” คือ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ และ “นักวิทยาศาสตร์” ก็ยังไม่ใช่ “วิสุทธิเทพ” คือ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ เช่นเดียวกัน แต่ “พระอรหันต์” นั้นเป็น “วิสุทธิเทพ” แล้ว คือ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ไม่ได้ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ใด คือ “เทพชั้นสูง” หรือ พระผู้สร้างโลก จักรวาล ธรรมชาติ แต่อย่างไรเลย แต่เกิดจากแรงดลบันดาลใจภายในตนเอง ที่ดำเนินตามแนวความคิดในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น โดยมี ความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใส อย่างแรงกล้า ในเรื่อง (๑) **กฎแห่งกรรม** (๒) **ผลวิบากแห่งกรรม** (๓) **สัตว์มีกรรมเป็นของตน** (๔) **ความตรัสรู้แห่งพระตถาคต** (๕) **การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์** (๖) **อริยบุคคลย่อมเกิดจากการบรรลุธรรมวิเศษ** (๗) **การตรัสรู้ต้องทำด้วยตนเองโดยไม่มีข้อยกเว้น** และ (๘) **คำแนะนำชี้แนะจากพระอริยสงฆ์** [ไม่คือ หูกางตั้งแข็ง ด้วยหยิ่งโสมด้วยสำคัญผิดในตน เชื่อความเห็นตนว่าเป็นถูกต้อง ปิดกั้นปัญญาที่ถูกต้องจากผู้อื่น] และในส่วนที่เหลืออันเป็นเวลาในชีวิตนั้น ก็รักษาศรัทธาแห่งไตรสิกขาให้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งหลาย อกุศลทั้งหลาย โดยมุ่งเน้นให้เกิดปัญญาอันแสงอรุ่งแห่งชีวิตที่ถูกต้องด้วย “อุดมมงคล ๓๘” และเกิดปัญญาเห็นทรงแห่งอริยมรรค ที่เรียกว่า “อัญมัลลคังควิภาวนญาณ” คือ ญาณทำให้แจ้งซึ่งองค์แห่งมรรค ๘ อันประเสริฐสุด สิ่งที่กำลังกล่าวมานี้ ความการทำให้เทวดามีความแตกต่างจากอสูรกาย แล้วสาธุคุณทั้งหลายยังอยากเป็นอะไรต่อไปอีก จะเลือกอะไรเป็นประทีปแห่งปัญญาที่จะส่องทางให้ดำเนินชีวิตไม่ผิดพลาด ดังนี้.

บทความที่ ๑๑๖ ประจำปี ๒๕๕๘ – วิสุทธิเทพกัโอบุรกาย

ในภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ [Human Beings] นั้น คือ “ผู้มีใจสูง” ได้แก่ คนผู้มีมนุษยธรรม เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้น สัตว์ที่รู้จักคิดเหตุผล สัตว์ที่มีใจสูง ที่เรียกว่า “คน-สัตว์” [Beings] หมายถึง ผู้ยังเกี่ยวข้องกับ “กิเลส-กรรม-วิบาก” ในสังสารวัฏฏ์ ไม่ได้มีสมุฏฐานมาจากว่า คนนั้นมีการศึกษาอย่างเป็นทางการ ในทางโลกมาน้อยหรือมาก สถาบันมีชื่อเสียงหรือไม่มีคุณภาพก็ตาม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง บุคคลผู้มี “มนุษยธรรม” ครอบคลุมจิตใจ นั่นคือ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ได้แก่ “ศีล ๕” [เบญจกัลยาณธรรม] และ คุณธรรม เช่น “เมตตา” [Loving-Kindness] คือ ความรัก ปราบปรามดิอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า “กรุณา” [Compassion] คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ไฟใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ เป็นต้น คำว่า “เมตตากรุณา” (ข้อ ๑ ในเบญจธรรม) หมายถึง ความรักความปรารถนาดีและความสงสารความอยากช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ กล่าวโดยสรุป “คน” หรือ เรียกอีกอย่างว่า “สัตว์” [Beings] นั้น ควรมีระดับอภิปาแห่งชีวิตด้วย “ศีล ๕-เบญจศีล” กับ “เบญจธรรม-เบญจกัลยาณธรรม” ถ้าไม่มีธรรมทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ ก็ไม่แตกต่างจากสัตว์ [Animals] ทั้งหลายบนโลกนี้ เช่น หมา แมว นก เป็นต้น ในทุกภาษาจึงมีคำพรุสวาทหรือคำคำคำเรียกกัน เพื่อแสดงความใกล้ชิดกันหรือโกรธกัน ที่มีความหมายถึง “สัตว์” [ไอ้สัตว์-อีสัตว์ ไอ้เหี้ย-อีเหี้ย ไอ้หอย-อีหอย (ลิง) หรือเจ้าหมาน้อย แม่นกน้อย (มักเรียกตามบุคลิกที่เหมือนกับสัตว์ที่น่ารักหรือทุเรศ) เป็นต้น ให้ดูที่เจตนาในการใช้ด้วย เพราะอันเป็นความหมายที่แท้จริง และเจตนาเป็นตัวปรุงแต่งกรรม แต่โดยทั่วไป ถ้าไม่ฝึกกันจริงๆ จะพูดคำเหล่านี้ได้ยาก อาจถึงขั้นจ้างครูพิเศษมาสอนหลักเด็กเรียน] คราวนี้มาพิจารณาถึงสิ่งที่เป็ คุณธรรมของความเป็นมนุษย์ในเบื้องต้นที่ต้องมี จะได้ไม่ถูกคนอื่นเรียกเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ นั่นคือ “เบญจธรรม-เบญจกัลยาณธรรม” อันเป็คุณธรรมเกื้อกูล “เบญจศีล-ศีล ๕” ดังนี้

“เบญจธรรม-เบญจกัลยาณธรรม” หมายถึง ธรรม ๕-ธรรมอันตั้งงาม ๕ อย่าง-คุณธรรม ๕ ประการ คู่กับ “เบญจศีล-ศีล ๕” เป็ธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมิไว้ประจำใจ ได้แก่

- (๑) “เมตตาและกรุณา” คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญและความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑ เว้นจากทำลายชีวิต
- (๒) “สัมมาอาชีวะ” คือ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒ เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้
- (๓) “กามสังวร” คือ ความสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ไม่ให้หลงไหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีลข้อที่ ๓ เว้นจากประพฤติดิในกาม
- (๔) “สัจจะ” คือ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔ เว้นจากพูดเท็จ
- (๕) “สติสัมปชัญญะ” คือ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็คนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำ ระวังมิให้เป็คนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕ เว้นจากของเมา

อย่างไรก็ตาม ควรทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับ คำว่า “ศีล” [Precepts] ที่เกิดจากการฝึกอบรมหรือพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เรียบร้อยหรืองดงามด้วย “คุณธรรม” [Ennobling Virtues] ดังนี้

“ศีล” [Precepts] หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา ๑ การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ๑ ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ๑ การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ๑ ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ๑ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ๑ ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ ๑ มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า “อริศีลสิกขา” (ข้อ ๑ ในไตรสิกขา-ข้อ ๒ ในบารมี ๑๐-ข้อ ๒ ในอริยทรัพย์ ๗-ข้อ ๒ ในอริยวัชถ์ ๕) ได้แก่ (๑) **สัมมาวาจา**-วจีสุจริต ๔ คือ **ปริคคหจริยา** [การกำหนดสำรวม] (๒) **สัมมากัมมันตะ**-กายสุจริต ๓ คือ **สมุฏฐานจริยา** [สิ่งที่ทำขึ้น-สภาพที่ตั้งขึ้นด้วยสำรวม] และ (๓) **สัมมาอาชีพะ**-ประกอบอาชีพสุจริต คือ **โวทานจริยา** [ความผ่อนคลายบริสุทธ์-การกระทำที่บริสุทธ์] โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำลายกิเลสอย่างหยาบที่เรียกว่า “**วิตกกมกิลส**” ที่เป็นเหตุให้ล่วงละเมิดออกมทางกายและวาจา เช่น เป็น “**กายทุจริต ๓**” [มิจนากัมมันตะ] คือ ประพฤติชั่วด้วยกาย ได้แก่ **ปาณาติบาต**-ฆ่าสัตว์ **อทินนาทาน**-ลักทรัพย์ **กามสุมิจฉาจาร**-ประพฤติดูผิดในกาม และเป็น “**วจีทุจริต ๔**” [มิจนาวาจา] คือ ประพฤติชั่วด้วยวาจา ได้แก่ **มุสาวาท**-พูดเท็จ **ปิสุณาวาจา**-พูดต่อเสียด **มรสุวาจา**-พูดคำหยาบ **สัมผัปปลาปะ**-พูดเพื่อเจ้อ เมื่อมีปัญหาเข้าใจถึง “ศีล” ได้ดีแล้ว เรียกว่า “**ศีลสัมปทา**” [ศีลวิสุทธิ] หมายถึง ความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ความไม่ล่วงละเมิดทางวาจา ความไม่ล่วงละเมิดทางกายและทางวาจา สิ้นลงแม้ทั้งหมด หรือ “**สังวร ๕**” หมายถึง **ความสำรวม การระวังปิดกั้นบาปอกุศล** ได้แก่ **ปาฏิโมกขสังวร**-สำรวมในปาฏิโมกข์ [ศีลสังวร-สำรวมในศีล] **สติสังวร**-สำรวมด้วยสติ **ญาณสังวร**-สำรวมด้วยญาณ **ขันติสังวร**-สำรวมด้วยขันติ **วิริยสังวร**-สำรวมด้วยความเพียร นอกจากนี้ “ศีล” ยังรวมถึง “**อปัลลณกปฏิปทา ๓**” หมายถึง **ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ปฏิปทาที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้** ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยจากทุกข์อย่างแน่นอน **ไม่คิดพลาด** ได้แก่ **อินทริยสังวร**-การสำรวมอินทริย์ คือระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖ **โภชนมัตตัญญูตา**-ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือ รู้จักพิจารณารับประทานอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนานมัวเมา **ชาคริยานุโยค**-การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน คือ ขยันหมั่นเพียร ตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป **ข้อพึงระวัง** คือ การรักษาศีลต้องประกอบด้วย “**สติสัมปชัญญะ**” คือ การใช้ “**เหตุและผล**” [ปฏิจัจสมุปปาท] ที่มี “**ปัญญา**” [ความรู้รอบตามเป็นจริง] เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจกระทำพฤติกรรมต่างๆ มิฉะนั้น จะกลายเป็นความมกมายไป นั่นคือ “**ลัลลพตปรามาส**”

นอกจากนี้ พึงทำความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติธรรมว่า “**เลือกเอาสิ่งที่ดีมาใช้เป็นบาทฐานให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม แล้วไม่ยึดมั่นในสิ่งนั้น เพราะธรรมชาติของสิ่งนั้น ไม่มีตัวตนที่แท้จริง**” ในการถือปฏิบัติตามแนวคิด [Approach] นี้ ก็ให้เริ่มต้นที่การเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณาสภาวธรรมบ่อยๆ ทำให้มาก ให้สมบูรณ์บริบูรณ์ ไพบูลย์ยิ่งขึ้นไป ในขณะที่จิตเป็นสมาธิดีแล้ว มนสิการกรรมฐานให้รู้เห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ [อนุปัสสนา ๓: อนิจจานุปัสสนา-ทุกขานุปัสสนา-อนัตตานุปัสสนา] ได้แก่ (๑) “**กายนุปัสสนาสติปัฏฐาน**” คือ หาข้อสรุปให้รู้เห็น [ญาณทัสสนะ] ว่า “**กายนี้สัปดาห์กว่ากาย ไม่มีตัวตน**” (๒) “**เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน**” คือ หาข้อสรุปให้รู้เห็นว่า “**เวทนานี้สัปดาห์กว่าเวทนา ไม่มีตัวตน**” (๓) “**จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน**” คือ หาข้อสรุปให้รู้เห็นว่า “**จิตนี้สัปดาห์กว่าจิต ไม่มีตัวตน**” (๔) “**ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน**” คือ หาข้อสรุปให้รู้เห็นว่า “**ธรรมนี้สัปดาห์กว่าธรรม ไม่มีตัวตน**” อีกนัยหนึ่ง การจะเจริญกรรมฐาน [กรรมฐาน ๔๐: วัตถุที่ใช้เป็นอารมณ์แห่งกรรมฐาน ได้แก่ กสิณ ๑๐-อสุภะ ๑๐-อนุสติ ๑๐-อัปปมัญญา ๔-อาหารปฏิกุศลสัญญา ๑-จตุธาตวัญญูฐาน ๑-อรุป ๔] เมื่อใหม่หัดสมาธิ ควรฝึกจากฐาน “**อานาปานสติ-อานาปานสติสมาธิ**” ค่อยฝึกไปในฐานอื่นให้ได้ผลเห็นจริงตามแนวที่ว่า “**กายเวทนาจิตธรรมนี้ สัปดาห์กว่ากายเวทนาจิตธรรม ไม่มีตัวตน**” ไม่ได้มาอย่างเช่นนี้ได้ง่ายๆ หรือก มีสมมุตฐานที่เกิดที่ซับซ้อนเหมือนกัน นั่นคือ “**อนุปัสสนา ๗**” [ให้มนสิการกรรมฐานบ่อยๆ อย่างสืบเนื่องเป็นนิตย์] เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นผู้มีปัญญาในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นสำคัญที่เรียกว่า “**ภาวนามยปัญญา**” นั่นคือ “**ปัญญา ๑๐**” ดังนี้

“**อนุปัสสนา ๗**” หมายถึง **การมนสิการ** [กดใจไว้ในด้วย สติสัมปชัญญะ-จิตตวิปัสสนา] **การพิจารณา** [สัมมสนะ] **อารมณ์แห่งกรรมฐาน** [รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ์] **โดยลักษณะอันเป็นสามัญ** แห่งนามรูปโดยไตรลักษณ์ เพื่อทำลายความนึกคิดที่ยึดมั่น [อุปาทาน ๔] **ให้เกิดความรู้ความเห็น** [ญาณทัสสน] **ธรรมตามเป็นจริง** [ขตภาตญาณทัสสนะ = ยถา ปชานัน] คำนิยามรวมถึง “**มหาวิปัสสนา ๑๘**” ด้วย ดังนี้

- (๑) “**อนิจจานุปัสสนา**” คือ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “**ชวนปัญญา**” [ปัญญาเร็ว] ให้บริบูรณ์
- (๒) “**ทุกขานุปัสสนา**” คือ พิจารณาเห็นสภาพแห่งทุกข์ ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “**นิพเพธิกปัญญา**” [ปัญญาทำลายกิเลส] ให้บริบูรณ์
- (๓) “**อนัตตานุปัสสนา**” คือ พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “**มหาปัญญา**” [ปัญญามากยิ่ง] ให้บริบูรณ์
- (๔) “**นิพพิทานุปัสสนา**” คือ พิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “**ติกขปัญญา**” [ปัญญาคมกล้า] ให้บริบูรณ์
- (๕) “**วिरากานุปัสสนา**” คือ พิจารณาเห็นความคลายกำหนดในราคะ ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “**วิบูลปัญญา**” [ปัญญากว้างขวาง] ให้บริบูรณ์

- (๖) “**นิโรธานุปัสสนา**” คือ การพิจารณาเห็นความดับแห่งสมุทัยโดยความเป็นเหตุเกิด ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “**คัมภีรปัญญา**” [ปัญญาลึกซึ้ง] ให้บริบูรณ์
- (๗) “**ปฏินิสสัคคานุปัสสนา**” คือ พิจารณาความถือนั่นตั้งไว้โดยความถือนั่น ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “**อัสสามันตปัญญา**” [ปัญญาไม่ไกล] ให้บริบูรณ์

“**ปัญญา ๑๐**” หมายถึง **ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา** ได้แก่

- (๑) “**ชวนปัญญา**” คือ **ปัญญาเร็ว** โดยเจริญ “**อนิจจานุปัสสนา**” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “**นิพเพธิกปัญญา**” คือ **ปัญญาทำลายกิเลส** โดยเจริญ “**ทุกขานุปัสสนา**” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “**มหาปัญญา**” คือ **ปัญญามาก** โดยเจริญ “**อนัตตานุปัสสนา**” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “**ติกขปัญญา**” คือ **ปัญญาคมกล้า** โดยเจริญ “**นิพพิทานุปัสสนา**” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “**วิบูลปัญญา**” คือ **ปัญญากว้างขวาง** โดยเจริญ “**วิราคานุปัสสนา**” [ดับความกระหายวิภูฏะ]
- (๖) “**คัมภีรปัญญา**” คือ **ปัญญาลึกซึ้ง** โดยเจริญ “**นิโรธานุปัสสนา**” [ดับกิเลส]
- (๗) “**อัสสามันตปัญญา**” คือ **ปัญญาไม่ไกล** โดยเจริญ “**ปฏินิสสัคคานุปัสสนา**” [สลัดคืน]
- (๘) “**ปฏิสัมภิตา ๔**” คือ **ปัญญาแตกฉาน** โดยเจริญ “**อนุปัสสนา ๗**” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “**ปฐุปัญญา**” คือ **ปัญญาแน่นหนา** โดยเจริญ “**ปัญญา ๘**” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “**หาสปัญญา**” คือ **ปัญญาร่าเริง** โดยเจริญ “**ปัญญา ๙**” [ทิพยจักขุ-ปัญญาจักขุ]

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึง “**สติปฏฐฐาน ๔**” ผู้ปฏิบัติธรรมต้องมีปัญญาหยั่งรู้ที่ทำให้แจ้งในฐานที่ตั้งแห่ง “**สติ**” และ “**สัมปชัญญะ**” ที่เรียกว่า “**จตุตาโร สติปฏฐฐานา วิภาวนญาณ**” ซึ่งเกิดจากการเจริญอนุปัสสนาญาณทั้งหลาย และนอกเหนือจากนั้น ควรมืองค์ความรู้เพิ่มเติมในหลักอภิธรรม ที่เรียกว่า “**อภันตรมาติกา ๑๒๕ บท**” (พระอภิธรรมปิฎก ชาติกถา-บุคคลบัญญัติ เล่ม ๓ - หน้า 3 FILE 79) ผู้ปฏิบัติธรรมต้องผู้ตายไม่ถอย [ไม่มีใครสำเร็จพระอรหันต์ได้ภายในวันเดียว เอา ปี-๓๖๕ วัน หรือ ชาติเกิด-จำนวนอุปตติภพที่มาจากเกิด หรือ กัป-๑๐๐ ปี เป็นมาตรฐานการวัด ถ้าบำเพ็ญบารมีอันเป็นปฏิปทาอันยิ่งในชาติภพที่ผ่านมาดีแล้ว คือ อย่างเช่น พระโพธิสัตว์ เรียกว่า “**มีของเก่ามาดี-สัญญา**” นั่นเอง] คือ ก็ค่อยๆ ศึกษาบ่อยๆ ทั้งจากพระไตรปิฎกและการเจริญภาวนากรรมฐาน ดังนี้

อัปภัณฑรมาติกา ๑๒๕ บท

- (๑) “**ปณฺจกฺขนฺธา**” คือ **ขันธ ๕** [เบญจขันธ-นามรูป]
- (๒) “**ทวาทสยตนาณิ**” คือ **อายตนะ ๑๒** [อินทริย์ ๖-อารมณ ๖]
- (๓) “**อฏฺฐารส ธาตุโย**” คือ **ธาตุ ๑๘** [ธาตุแห่งขันธ ๕]
- (๔) “**จตุตฺตริ สจฺจานิ**” คือ **สัจจะ ๔** [อริยสัจ ๔]
- (๕) “**พาวีสตฺนุทฺตริยานิ**” คือ **อินทริย์ ๒๒** [สิ่งที่ใหญ่ในการทำกิจของตน]
- (๖) “**ปฏฺิจฺจสมุปฺปาโท**” คือ **ปฏิจจสมุปบาท ๑** [อนุโลมปฏิจจสมุปบาท-ปฏิโลมปฏิจจสมุปบาท]
- (๗) “**จตุตฺตารो สติปฏฺฐานา**” คือ **สติปฏฐาน ๔** [ฐานที่ตั้งแห่งสติ]
- (๘) “**จตุตฺตารो สมฺมปฺปชานา**” คือ **สัมมปฺปชาน ๔** [ความเพียรชอบ-ความเพียรใหญ่]
- (๙) “**จตุตฺตารो อิทฺธิปาทา**” คือ **อิทธิบาท ๔** [คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ]
- (๑๐) “**จตุตฺตาริ ฌานานิ**” คือ **ฌาน ๔** [รูปฌาน ๔-การเพ่งด้วยสมาธิแน่วแน่]
- (๑๑) “**จตฺตสฺส อปฺปมณฺญาโย**” คือ **อัปฺปมณฺญา ๔** [ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เมตตา-กรุณา-มุทิตา-อุเบกขา]
- (๑๒) “**ปณฺจจินฺทฺตริยานิ**” คือ **อินทริย์ ๕** [ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน]
- (๑๓) “**ปณฺจ พลาณิ**” คือ **พละ ๕** [ธรรมที่เป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง]
- (๑๔) “**สตุตฺต โพชฺฆณฺจกา**” คือ **โพชฆงค์ ๗** [ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้]
- (๑๕) “**อริโย อฏฺฐจฺจกฺโก มลฺลโก**” คือ **อริยมรรคมืองค์ ๘** [อริยอัฏฐังคิกมรรค]
- (๑๖) “**พสุสฺส**” คือ **ผัสสะ ๑** [ผัสสะ ๖-ความประจวบกันแห่งอายตนะ ๑๒ และ วิญญาณ ๖ คือ รู้แจ้งอารมณ์]
- (๑๗) “**เวทนา**” คือ **เวทนา ๑** [เวทนา ๖-การเสวยอารมณ์]
- (๑๘) “**สญฺญา**” คือ **สัญญา ๑** [สัญญา ๖-ความกำหนดได้หมายรู้]
- (๑๙) “**เจตนา**” คือ **เจตนา ๑** [เจตนา ๖-สัญญาเจตนา ๖: ความตั้งใจ-ความตั้งใจ-ความแสวงหาอารมณ์]
- (๒๐) “**จิตฺตํ**” คือ **จิต ๑** [จิต ๘๕-จิต ๑๒๑: ธรรมชาติที่รู้อารมณ์-สภาพที่นึกคิด-วิญญาณ]
- (๒๑) “**อริโมกฺโข**” คือ **อริโมกข์ ๑** [อริโมกข์เจตสิก-การน้อมใจเชื่อเป็นลักษณะ]
- (๒๒) “**มนสิการो**” คือ **มนสิการ ๑** [มนสิการเจตสิก-การใส่ใจด้วยความยินดีเป็นลักษณะเป็นไป]

เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องใช้ความเพียรความพยายาม และความอดทน ประกอบกับการใช้ “**เหตุผล**” และ “**ปัญญา**” ในทุกขั้นตอนระหว่างเจริญภาวนากรรมฐาน [สัมมปฺปชาน ๔-สติปฏฐาน ๔-รูปฌาน ๔ = อริยจิตตสิกขา] เพื่อให้เกิด “**ปัญญาเห็นธรรมตามเป็นจริง**” [ยถา ปชานํ] เพื่อให้เกิด “**สุขในปัจจุบัน** [อริโมกข์]-**สติสัมปชัญญะ-ญาณทัสสนะ-อัสวักขยญาณ**” ให้ได้ ไม่ใช่ยิ่งเจริญภาวนามากเท่าไร ยิ่งพอกพูนด้วยกิเลสตัณหาเท่านั้น สิ่งนั้นเป็นเจตนาที่ผิดและคลาดเคลื่อนจากวัตถุประสงค์ใน “**การเจริญสมาธิภาวนาในพระพุทธศาสนา**” และต้องมีความสอดคล้องกับพระสัทธุดาสน์ คือ คำสอนของพระศาสดาด้วย ถ้ามีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น ออกนอกกลุ่มออกทางไป ถือว่าไม่ใช่พระสัทธรรมนี้ ดังนี้

“ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗-หลักกำหนดธรรมวินัย ๗” หมวดนี้ตรัสแก่ “พระอุบาลีเถระ” [ภิกษุบริษัท-ภิกษุสงฆ์] ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาพระวินัยธร คำว่า “เอตทัคคะ” คือ บุคคลหรือสิ่งที่ยอดเยี่ยม ดีเด่น หรือเป็นเลิศ ในทางใดในทางหนึ่งเฉพาะ [พระอุบาลี: พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เดิมเป็นกัลบก (ช่างตัดผม-ช่างโกนผม) ของเจ้าศากยะ ได้ออกบวชที่ อนุปิยัมพวัน พร้อมกับ “พระอานนท์” และ “พระอนนฺทเถระ” เป็นต้น มีอุปมาชื่อ “พระกัปปิตก” ครั้นบวชแล้ว เรียนกรรมฐาน จะไปอยู่ป่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต ท่านเล่าเรียนและเจริญวิปัสสนา ในไม่ช้าก็สำเร็จพระอรหันต์ เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเชี่ยวชาญในพระวินัยมาก จนพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาภิกษุผู้ทรงพระวินัย หรือเรียกว่า “พระวินัยธร” พระอุบาลีเป็นกำลังสำคัญในคราวทำ “ปฐมสังคายนา-การสังคายนาครั้งที่ ๑” คือ เป็นผู้วิสันนาพระวินัย อนึ่ง ในการสังคายนา ครั้งที่ ๑ นั้น (๑) ประการเรื่อง “สุภททภิกษุ” ผู้บวชเมื่อแก่ ได้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย และ (๒) ประการที่จะทำให้ธรรมรุ่งเรืองอยู่สืบไป พระอรหันต์ ๕๐๐ รูป มี “พระมหากัสสปะ” เป็นประธาน และเป็นผู้ถาม “พระอุบาลี” เป็นผู้วิสันนาพระวินัย “พระอานนท์” เป็นผู้วิสันนาพระธรรม ได้จัดประชุมสังคายนาที่ *ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์* เมื่อหลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน โดย “พระเจ้าอชาตศัตรู” เป็นศาสนูปถัมภ์ สิ้นเวลา ๗ เดือนจึงเสร็จ] ได้แก่

- (๑) “เอกัณฺตนิพพิทา” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง
- (๒) “วิราคะ” คือ ความคลายกำหนัด
- (๓) “นิโรธ” คือ ความดับ-หมดกิเลสหมดทุกข์
- (๔) “อุปสมะ” คือ ความสงบ
- (๕) “อภิญญา” คือ ความรู้ยิ่ง-ความรู้ชัด
- (๖) “สัมโพธิ” คือ ความตรัสรู้
- (๗) “นิพพาน” คือ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว

นอกจากนี้ ให้ผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส “ศีลเลขธรรม” เป็นเครื่องประกอบการทำดี หรือ ธรรมเครื่องปลอดภัยจากโยคธรรมทั้งหลาย “โยคเกษมธรรม” อันเป็นธรรมที่ถูกต้อง “ญายธรรม” คือ “อริยมรรคมีองค์ ๘” อันเป็นธรรมเครื่องให้หลุดพ้นจากวัฏฏะ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับหลักธรรม “ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗-หลักกำหนดธรรมวินัย ๗” หมวดนี้ตรัสแก่ “พระอุบาลีเถระ” เพราะฉะนั้น ให้พิจารณานัยแห่ง “ศีลเลขธรรม” ที่เกี่ยวข้องกับ “ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗-หลักกำหนดธรรมวินัย ๗” และ “คุณ ๕ ประการ” [ภควัตถุ ๑๐] และให้เปรียบเทียบกับหลักธรรม “ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘-หลักกำหนดธรรมวินัย ๘” ด้วย ซึ่งในหมวดนี้ตรัสแก่ “พระนางมหาปชาบดีโคตมี” ดังนี้

ว่าด้วย คุณ ๕ ประการ

(พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 233 FILE 17)

“คุณ ๕” นี้ (ความมกน้อย-ความสันโดษ-ความขัดเกลากิเลส-ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย-และ-การปรารภความเพียร ให้เปรียบเทียบกับ “ลักษณะตัดสินธรรมวินัย” ได้แก่ (๑) วิจารณ์-ความคลายกำหนด (๒) วิสัจโยค-ความหมดเครื่องผูกมัด (๓) อปจยะ-ความไม่พอกพูนกิเลส (๔) อัปปัจจกตา-ความอยากอันน้อย (๕) สันตุลฐี-ความสันโดษ (๖) ปวิเวก-ความสงัด (๗) วิริยารัมภะ-การประกอบความเพียร (๘) สุภรตา-ความเลี้ยงง่าย ธรรมทั้งหมดหมวดนี้ ตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี) ของภิกษุที่บริบูรณ์อย่างนี้แล้ว ก็จักช่วยให้กถาวัตถุ ๑๐ บริบูรณ์อย่างไร

อธิบายว่า: ในจำนวนคุณธรรมทั้ง ๕ นั้น กถาวัตถุ ๑ ประการ คือ (๑) ความเป็นผู้มกน้อย (๒) ความสันโดษ และ (๓) การปรารภความเพียร ที่มาในพระบาลีนั้นนั้นแล รวมกันเข้าได้กับ “สัตตเลขธรรม” เพราะว่า “สัตตเลขธรรม” นี้ เป็นชื่อของกถาวัตถุเหมือนกันทุกข้อ สมด้วยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า:

“ดูก่อนอานนท์ ก็แลกถานี้ นั้น เป็นเครื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง สะดวกแก่การเปิดเผยจิต [ออกจากกิเลส] เป็นไปพร้อม เพื่อ (๑) “นิพพิทา-เอกัณตนิพพิทา” [ความหน่ายสิ้นเชิง ไม่หลงไหลเคลิบเคลิ้ม] โดยส่วนเดียว เพื่อ (๒) “วิจารณ์” [การสำรอกกิเลส ความคลายกำหนด ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ] เพื่อ (๓) “นิโรธะ” [การดับกิเลส ความดับ หมดกิเลสหมดทุกข์] เพื่อ (๔) “อุปสมะ” [การสงบระงับกิเลส ความสงบ] เพื่อ (๕) “อภิญญา” [ปัญญาอันยิ่ง ความรู้ยิ่ง ความรู้ชัด] เพื่อ (๖) “สัมโพธิ” [การตรัสรู้] เพื่อ (๗) “พระนิพพาน” [ความดับสนิทแห่งกิเลสแล้ว] กถานี้ นั้นคืออะไร ได้แก่ “อัปปัจจกตา” [กล่าวด้วยความมกน้อย]” หมายเหตุ: ธรรมทั้งหมดในข้อนี้ ฟังรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุตตสัน คือ “คำสอนของพระศาสดา” ได้ตรัสแก่พระอุบาลีด้วยเช่นกัน

ความพิสดารเป็นดังว่ามานี้ คุณ ๕ ประการบริบูรณ์ก็จักช่วยให้กถาวัตถุ ๑๐ บริบูรณ์ได้อย่างนี้

“กถาวัตถุ ๑๐” หมายถึง เรื่องที่ควรพูด เรื่องที่ควรนำมาสนทนากันในหมู่ภิกษุ ได้แก่

- (๑) “**อัปปัจจถา**” คือ เรื่องความมกน้อย ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย ไม่มักมากอยากเด่น
- (๒) “**สันตุฏฐิถา**” คือ เรื่องความสัน โดย ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสัน โดย ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อหรือปรนเปรอ
- (๓) “**ปวิเวกถา**” คือ เรื่องความสงัด ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดภายใน
- (๔) “**อสังสัคคถา**” คือ เรื่องความไม่คลุกคลี ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่
- (๕) “**วิริยารัมภถา**” คือ เรื่องการปรารถนาความเพียร ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร
- (๖) “**ลีลถา**” คือ เรื่องศีล ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
- (๗) “**สมาธิถา**” คือ เรื่องสมาธิ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น
- (๘) “**ปัญญถา**” คือ เรื่องปัญญา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา
- (๙) “**วิมุตติถา**” คือ เรื่องวิมุตติ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์
- (๑๐) “**วิมุตติญาณทัสสนถา**” คือ เรื่องความรู้ความเห็นในวิมุตติ ถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจและเข้าใจ เรื่องความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์

“ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘–หลักกำหนดธรรมวินัย ๘” หมวดนี้ตรัสแก่ “พระนางมหาปชาบดีโคตมี”

[ภิกษุณีบริษัท–ภิกษุณีสงฆ์] เป็นเอตทัคคะในบรรดาภิกษุณีสาวิกาผู้รัตตัญญู [มหาปชาบดีโคตมี: พระนางของพระพุทธเจ้า เดิมเรียกว่า “พระนางปชาบดี” เป็นธิดาของ “พระเจ้าอัญชนะแห่งโกถียวงค์” เป็นพระภคินีของ “พระนางสิริมหามายา” เมื่อ “พระมหามายา” สิ้นพระชนม์แล้ว “พระเจ้าสุทโธทนะ” ได้มอบ “พระสิทธัตถะ” ให้พระนางเลี้ยงดู ต่อมาเมื่อ “พระเจ้าสุทโธทนะ” สวรรคตแล้ว พระนางได้ออกบวชเป็นภิกษุณีองค์แรก ได้รับยกย่องเป็น “เอตทัคคะในทางรัตตัญญู” คือ บวชชานรู้เหตุการณ์ก่อนใครๆ หรืออีกนัยหนึ่ง “รัตตัญญู” แปลว่า “ผู้รู้ราตรี” คือ ผู้เก่าแก่ ผ่านคืนวันมามาก รู้กาลยี่สิบขวบ มีประสบการณ์ทันเรื่องเดิมหรือรู้เห็นเหตุการณ์มาแต่ต้น เช่น “พระอัญญา โภจนัญญะ” ผู้เป็นปฐมสาวก ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็น “เอตทัคคะในทางรัตตัญญู” เช่นกัน] ได้แก่

- (๑) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนด มิใช่เพื่อความกำหนดข้อมใจ หรือเสริมความติดใจ
- (๒) “**วิสังโยค**” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกข์
- (๓) “**อปจยะ**” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส
- (๔) “**อัปปัจจถา**” คือ ความอยากอันน้อย ความมกน้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่
- (๕) “**สันตุฏฐิ**” คือ ความสัน โดย มิใช่เพื่อความไม่สัน โดย
- (๖) “**ปวิเวก**” คือ ความสงัด มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่
- (๗) “**วิริยารัมภะ**” คือ การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน
- (๘) “**สุภรตา**” คือ ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยาก

ในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับหลักธรรม ๒ ประการ ดังกล่าวข้างต้นนั้น ได้แก่ “ลักษณะตัดสิ้นธรรมวินัย ๑-หลักกำหนดธรรมวินัย ๑” กับ “ลักษณะตัดสิ้นธรรมวินัย ๘-หลักกำหนดธรรมวินัย ๘” นั้น ให้ถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่จะกำหนดแนวคิดแนวทาง [Approaches: Theory and Practice] ว่า ได้มีปฏิปทาอันยิ่งที่จะทำ ให้ได้โอกาสในการบรรลุโลกุตตรธรรมในพระศาสนา นี้ ได้จริงหรือไม่ คือ สามารถเกิดภาวะอันยอดเยี่ยม ใน ๓ ประการ ต่อไปนี้ ได้จริงหรือไม่ ที่เรียกว่า “อนุตตรियะ ๓” รวมทั้งเรื่องความเชี่ยวชาญ ความฉลาด ที่ เรียกว่า “โกศล ๓” ดังนี้

“อนุตตรियะ ๓” หมายถึง ภาวะอันยอดเยี่ยม-สิ่งที่ยอดเยี่ยม เมื่อผู้ปฏิบัติรอบรู้ปฏิบัติศีลธรรม ได้แก่

- (๑) “**ทัสสนาอนุตตรियะ**” คือ การเห็นอันเยี่ยม ได้แก่ ปัญญาอันเห็นธรรม หรืออย่างสูงสุดคือเห็น นิพพาน ในทางโลก คือ ปัญญารอบรู้สถานการณ์โลกล่วงหน้าได้เป็นอย่างดี
- (๒) “**ปฏิบัติอนุตตรियะ**” คือ การปฏิบัติอันเยี่ยม ได้แก่ การปฏิบัติธรรมที่เห็นแล้ว กล่าวให้ง่ายหมาย เอามรรคมืองค์ ๘ ในทางโลก คือ ความรอบรู้อุบายวิธีหรือกุสโลบายในการดำเนินงาน เหมาะสม ตรงกับวัตถุประสงค์การทำงาน
- (๓) “**วิมุตตนาอนุตตรियะ**” คือ การพ้นอันเยี่ยม ได้แก่ ความหลุดพ้นอันเป็นผลแห่งการปฏิบัตินั้น คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง หรือนิพพาน ในทางโลก คือ ประโยชน์อันเป็น ความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นด้วยปรีดาปราโมทย์และปีติยินดี เป็นสุขสันต์สวัสดิ์

“โกศล ๓” หมายถึง ความฉลาด-ความเชี่ยวชาญ-ความรอบรู้พิเศษ [Expertise] เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมได้มาน ๔ โดยเฉพาะจตุตถมาน ได้แก่

- (๑) “**อายุโกศล**” คือ ความฉลาดในความเจริญ ความรอบรู้ทางเจริญและเหตุของความเจริญ
- (๒) “**อภัยโกศล**” คือ ความฉลาดในความเสื่อม ความรอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม
- (๓) “**อุบายโกศล**” คือ ความฉลาดในอุบาย ความรอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ

นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมยังต้องคำนึงถึงเรื่องการเกิดปัญญาในการเจริญภาวนากรรมฐานอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “อนุปัสสนา ๑” ที่เป็นสมุฏฐานสำคัญที่ทำให้เกิด “ปัญญาแตกฉาน” [The Analytic Insights] ซึ่ง หมายถึง (๑) **ปัญญาเห็นธรรม** กับ (๒) **ปัญญาตรัสรู้** ที่เรียกว่า “**ปฏิสัมภิทา ๔-จตุปฏิสัมภิทาญาณ**” นั่นคือ “**ปฏิสัมภิตัปปัตตะ**” (ข้อ ๕ ในอรหัตต์ ๕) หมายถึง **ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ๔** โดยแสดงคุณบทแห่งบุคคลได้ คือ “**พระอรหัตต์-จตุสัจจพุทธะ**” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“ปฏิสัมภิตา ๔” หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ได้แก่

- (๑) “**อัตตปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในอรรถ** ปรีชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกออกไปได้จนล่วงรู้ถึง “ผล-ผลวิบาก” ในกาลทั้ง ๓ = กำหนดรู้ทุกขสังข หรือ ปริญาในกิจแห่งทุกข
- (๒) “**สัมมปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในธรรม** ปรีชาแจ้งในหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ คือ “เหตุ-สาเหตุ-เหตุปัจจัย” ในกาลทั้ง ๓ = กำหนดรู้สมุทัยสังข หรือ ปหานะในกิจแห่งสมุทัย
- (๓) “**นิรุตติปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ** ปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ = กำหนดรู้นิโรธสังข หรือ สังขิกิริยาในกิจแห่งนิโรธ
- (๔) “**ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ** ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบ ชี้มซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้ สบเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ = กำหนดรู้มรรคสังข หรือ ภาวนาในกิจแห่งมรรค

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติธรรมจะตรัสรู้ได้ด้วย (๑) ปฏิสัมภิตา ๔ กับ (๒) อริยสังข ๔ นั้น บุคคลนั้นจะต้องผ่านการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจและปัญญาในขั้นสูงเป็นพิเศษ ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา-สิกขา ๓” อันเป็นปัญญาหยั่งรู้ที่ทำให้รู้แจ้งใน “อริยอัฏฐังคิกมรรค-อริยมรรคมีองค์ ๘” ที่เรียกว่า “อัฐมัคคังควิภาวนญาณ” อันเป็นสัมปยุตธรรมใน “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” มาเป็นอย่างดี ได้แก่ (๑) สติปฏิฐาน ๔ (๒) สัมมัปปธาน ๔ (๓) อธิธิบาท ๔ (๔) อินทริย์ ๕ (๕) พลละ ๕ (๖) โพชฌงค์ ๗ (๗) อริยมรรคมีองค์ ๘ โดย “ไตรสิกขา-สิกขา ๓” นั้น ต้องสัมปยุตต์ด้วย “วิสุทธิ ๗” ที่จะได้ชื่อว่า “วิสุทธิเทพ” ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับ “ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ” แล้วตามด้วย “อาสวัชยญาณ” [มีอาการ ๖๔] หมายถึง ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ ถือเป็น “โลกุตตรธรรม” เช่นกัน ที่เรียกว่า “ความตรัสรู้-สัมโพธิะ” [Enlightenment] แล้วจึงจะเป็นขั้นตอนบรรลุถึง “พระนิพพาน-Nirvanas” [นิพพาน ๒] หมายถึง สภาวะที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ ได้แก่ (๑) “**สุปปาติเสสนิพพาน**” คือ นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ (๒) “**อนุปาติเสสนิพพาน**” คือ นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ [หมายเหตุ: บุคคลมีสิทธิ์ที่จะเข้าใจได้ในหลักธรรมต่างๆ เป็นได้แค่ปัญญา ยังไม่เกิดญาณที่แท้จริงในการบำเพ็ญภาวนากรรมฐาน ที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” ที่ต้องลงมือปฏิบัติให้ได้จริง สิ่งนี้คือความแตกต่างจริงระหว่างบุคคลที่สุตรอบแห่งชีวิต อย่านไปแสดงอวดกับผู้ที่ประสบความสำเร็จก่อน] ดังนี้

“วิสุทธิ ๗” หมายถึง ความหมดจด ความบริสุทธิ์ที่สูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ธรรมที่ชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ ยังไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับ จนบรรลุจุดหมายคือนิพพาน ได้แก่

- (๑) “ศีลวิสุทธิ” คือ **ความหมดจดแห่งศีล** นั่นคือ รักษาศีลตามภูมิขั้นของตนให้บริสุทธิ์ และให้ เป็นไปเพื่อสมาธิ วิสุทธิมีคํ่าว่าได้แก่ ปาวิสุทธิศีล ๔
- (๒) “จิตตวิสุทธิ” คือ **ความหมดจดแห่งจิต** นั่นคือ ผีอกบรมจิตจนบังเกิดสมาธิพอเป็นบาทฐานแห่ง วิปัสสนา วิสุทธิมีคํ่าว่าได้แก่ สมาบัติ ๘ พร้อมทั้งอุปจาร
- (๓) “ทัญญูวิสุทธิ” คือ **ความหมดจดแห่งทัญญู** นั่นคือ ความรู้เข้าใจมองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็น จริ่งเป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์บุคคลเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด **ข้อนี้** จัดเป็นขั้นกำหนดทุกขสังข [อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข]
- (๔) “กัังขาวิตรณวิสุทธิ” คือ **ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข่มพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ ทำให้กำจัดความสงสัยได้** นั่นคือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ [ปฏิจางสมุปบาท ๑๒] ข้อนี้ตรงกับ “**ธรรมจิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทัสสนะ**” และจัดเป็นขั้น กำหนดสมุทัยสังข
- (๕) “มัตถคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ” คือ **ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง** นั่นคือ เริ่มเจริญวิปัสสนาต่อไปด้วยพิจารณากาลาป จนมองเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่ง สังขารทั้งหลาย [ไตรลักษณ์-สามัญญลักษณะ] ได้แก่ “อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา” อันเรียกว่า “**อุทยัพพยานุปีสสนา**” เป็นตรุณวิปัสสนา คือวิปัสสนาญาณอ่อนๆ แล้วมี “**วิปัสสนูปกิเลส**” เกิดขึ้น กำหนดได้ว่าอุปกิเลสทั้ง ๑๐ แห่งวิปัสสนานั้นมิใช่ทาง ส่วนวิปัสสนาที่เริ่มดำเนินเข้าสู่วิถี นั้นแลเป็นทางถูกต้อง เตรียมที่จะประคองจิตไว้ในวิถีคือ “**วิปัสสนาญาณ**” นั้นต่อไป **ข้อนี้** จัดเป็น ขั้นกำหนดมคคสังข
- (๖) “**ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ**” คือ **ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน** นั่นคือ ประกอบ ความเพียรในวิปัสสนาญาณทั้งหลายเริ่มแต่ “**อุทยัพพยานุปีสสนาญาณ**” ที่พ้นจากอุปกิเลสดำเนิน เข้าสู่วิถีทางแล้วนั้น เป็นต้นไป จนถึง “**สังขานุ โลมิกญาณ**” หรือ “**อนุ โลมญาณ**” อันเป็นที่สุดแห่ง วิปัสสนา ต่อแต่นี้ก็จะเกิด “**โคตรญาณ**” คั่นระหว่างวิสุทธิข้อนี้กับข้อสุดท้าย เป็นหัวต่อแห่ง “**ความเป็นปุถุชน**” กับ “**ความเป็นอริยบุคคล**” โดยสรุป วิสุทธิข้อนี้ ก็คือ “**วิปัสสนาญาณ ๕**” [กระบวนการทูปขั้น ๕]
- (๗) “**ญาณทัสสนวิสุทธิ**” คือ **ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ** นั่นคือ ความรู้ใน “**อริยมรรค ๔-มรรค ญาณ**” [ปัญญาอริยะ-โลกุตตรปัญญา] อันเกิดถัดจาก “**โคตรญาณ**” เป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดแล้ว ผลจิตแต่ละอย่างย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไปจาก “**มรรคญาณ**” นั้นๆ “**ความเป็นอริยบุคคล**” ย่อม เกิดขึ้นโดยวิสุทธิข้อนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือไตรสิกขา หรือการปฏิบัติ ธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

“ญาณ ๑๖–โสฬสญาณ” หมายถึง ความหยั่งรู้ ในที่นี้หมายถึงญาณที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับ ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด ให้พิจารณาถึง “วิปัสสนาภูมิ–ปัญญาภูมิ” ได้แก่

- (๑) “นามรูปปริจเจตญาณ” คือ ญาณกำหนดจําแนกรู้นามและรูป นั่นคือ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีแต่ รูปธรรมและนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่า อะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม ซึ่งทำให้ เห็น “ขั้น ๕” [อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกซ์–สงสารทุกซ์ ให้ดูภาคผนวก–เบญจขั้น] ทั้งหมด = “ขั้น ๕–อายตนะ ๑๒–ธาตุ ๑๘–อินทรี ๒๒”
- (๒) “ปัจจยปริคคหญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป นั่นคือ รู้ว่า รูปธรรมและ นามธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัย และเป็นปัจจัยแก่กัน อาศัยกัน โดยรู้ตามแนว “ปัจจยสมุป บาท” ก็ดี ตามแนว “กฎแห่งกรรม” ก็ดี ตามแนว “วิญญะ ๓” ก็ดี เป็นต้น ซึ่งทำให้เห็น “ปัจจยสมุปบาท ๑๒” และ “ปัจจยสมุปป็นธรรม” [ภวจักร] ทั้งหมด = “ปัจจยสมุปบาท ๑๒”
- (๓) “สัมมตญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ นั่นคือ ยก รูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายขึ้นพิจารณาโดยเห็นตามลักษณะที่เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกซ์ มิใช่ตัวตน ซึ่งทำให้เห็น “ไตรลักษณ์” ทั้งหมด = “สามัญลักษณะ ๓”
- (๔) “อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ นั่นคือ พิจารณาความ เกิดขึ้นและความดับ ไปแห่งเบญจขั้น จนเห็นชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นครั้งแล้วก็ต้องดับ ไป ล้วนเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปทั้งหมด [จากข้อ ๔–๑๒ = วิปัสสนาญาณ ๘] = “ปัญญาเห็นธรรม” [ไตรลักษณ์ กับ กิจในอริยสัจ ๔] ได้แก่ ปริญา–ปหานะ–สัจจิกิริยา–ภาวนา]
- (๕) “ภังคานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันตามเห็นความสลาย นั่นคือ เมื่อเห็นความเกิดดับเช่นนั้นแล้ว คำนิ่งเด่นชัดในส่วนความดับอันเป็นจุดจบสิ้น ก็เห็นว่าสังขารทั้งปวงล้วนจะต้องสลายไป ทั้งหมด = “อนัตตตา”
- (๖) “ภยตูปัญฐานญาณ” คือ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็น ความแตกสลายอันมีทั่วไปแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นนั้นแล้วสังขารทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นไปในภพใด คติใด ก็ปรากฏเป็นของน่ากลัวเพราะล้วนแต่จะต้องสลายไปไม่ตลอดภัยทั้งสิ้น = “อนิจจตา”
- (๗) “อาทีนวานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงเห็นโทษ นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงซึ่ง ล้วนต้องแตกสลายไป เป็นของน่ากลัวไม่ตลอดภัยทั้งสิ้นแล้ว ย่อมคำนึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้น ว่าเป็นโทษเป็นสิ่งที่มีความบกพร่อง จะต้องระคนอยู่ด้วยทุกซ์ = “ทุกขตา”
- (๘) “นิพพิทานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขาร ว่าเป็นโทษเช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดความหน่าย ไม่เพิลิดเพิลินคิดใจ = “วิราคะ”
- (๙) “มูญฺจิตุกัมมตาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย นั่นคือ เมื่อหน่ายสังขารทั้งหลาย แล้ว ย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น = “นิโรธะ”

- (๑๐) **“ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ”** คือ ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง นั่นคือ เมื่อต้องการจะพ้นไปเสีย จึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมาพิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดปล่อยออกไป = **“มรรค”** [ปหานะ]
- (๑๑) **“สังขารุปกขาญาณ”** คือ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร นั่นคือ เมื่อพิจารณาสังขารต่อไป ย่อมเกิดความรู้เห็นสภาวะของสังขารตามความเป็นจริง ว่ามีความเป็นอยู่เป็นไปของมันอย่างนั้นเป็นธรรมดา จึงวางใจเป็นกลางได้ ไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย แต่นั้น **มองเห็นนิพพานเป็นสันติบท ญาณจึงแล่นมุ่งไปยังนิพพาน** เลิกละความเกี่ยวเกาะกับสังขารเสียได้ = **“อุเบกขา”** [“**ตัตตมัมหมัตตูปกขา**” —อุเบกขาในความเป็นกลางในธรรมนั้นๆ]
- (๑๒) **“สังขานุโลมิกญาณ-อนุโลมญาณ”** คือ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้^๕อริยสัจจ์ นั่นคือ เมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย ไม่พะวง และญาณแล่นมุ่งตรงไปสู่^๖นิพพานแล้ว ญาณอันคล้อยต่อ **“การตรัสรู้^๕อริยสัจจ์”** ย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป เป็นขั้นสุดท้ายของ **“วิปัสสนาญาณ”** ต่อจากนั้นก็เกิด **“โคตรภูญาณ”** มากันกลาง แล้วเกิด **“มรรคญาณ”** [มัลลคญาณ] ให้สำเร็จความเป็น **“อริยบุคคล”** ต่อไป = **“อริยสัจจ์ ๔”**
- (๑๓) **“โคตรภูญาณ”** คือ ญาณครอบโคตร นั่นคือ ความหยั่งรู้ที่เป็นหัวต่อแห่งการข้ามพ้นจาก **“ภาวะปุถุชน”** เข้าสู่ **“ภาวะอริยบุคคล”** = **“ญาณคั่นระหว่างโลกียะกับโลกุตระ”**
- (๑๔) **“มัลลคญาณ”** คือ ญาณในอริยมรรค นั่นคือ ความหยั่งรู้ที่สำเร็จ **“ภาวะอริยบุคคล”** แต่ละขั้น ซึ่งทำให้เห็น **“อริยสัจจ์ ๔”** ทั้งหมด = **“โลกุตระมรรค** [มรรค ๔-มัลลคสังคี่-มัลลคญาณแห่งมรรค ๘]”
- (๑๕) **“ผลญาณ”** คือ ญาณในอริยผล นั่นคือ ความหยั่งรู้ที่เป็นผลสำเร็จของพระอริยบุคคลขั้นนั้นๆ = **“โลกุตระผล** [ผล ๔-ผลสมังคี่-ผลญาณแห่งมรรค ๘]”
- (๑๖) **“ปัจจบเวกขณญาณ”** คือ ญาณหยั่งรู้^๕ด้วยการพิจารณาทบทวน นั่นคือ สำราญรู้มรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่ และนิพพาน เว้นแต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่ ซึ่งสุดท้ายทำให้เกิด **“อาสวักขยญาณ”** = **“ปัญญาตรัสรู้”** [สัมโพธิ-นิพพาน ๒]

จากรายละเอียดในการบรรยายธรรมมาข้างต้นนั้น การจัดลำดับการปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องที่กษะที่สำคัญอย่างยิ่งยวด มิฉะนั้น จะเป็นการรู้ธรรมมากมาย ก็ไร้ปริชาสามารถในการจำแนกแจกธรรมให้เป็นหมวดหมู่ให้เกิด **“จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง”** [อภิญาญาปฏิสังขตด้วยถาภูตญาณทัสสนะ] อันเป็นความรู้แจ้ง ความรู้ที่ยังขาด ความรู้กมชัด ที่ประกอบด้วย **“สติสัมปชัญญะ-สมณะกับวิปัสสนา”** แล้วมีความรู้ความเห็นในธรรมทั้งปวงที่เกิด **“ญาณสัมปยุตต์-สามัคคีธรรม”** ให้ได้ ภาวะอันยอดเยี่ยมนี้ เรียกว่า **“ความตรัสรู้ถึงสัจจภาวะแห่งพระนิพพาน”** อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น ในการมนสิการกรรมฐานในแต่ละครั้ง ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องพิจารณาใช้เหตุและผล [ปฏิจกสมุปบาท ๑๒] (๑) อะไรจะเกิดจริง-อุปาทกษณะ (๒) อะไรตั้งอยู่จริง-

วิดิษณะ (๓) อะไรดีจริง-กังขณะ คือ รู้เห็นเข้าใจทั้งในอดีตกัปอนาคต และรู้เห็นเหตุผลในปัจจุบันด้วย [ญาณ ๓: อติตังสญาณ ปัญญาหยั่งรู้อดีตและสวหาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้ ๑ อนาคตังสญาณ ปัญญาหยั่งรู้อนาคต หยั่งผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้ ๑ ปัจจุบันนังสญาณ ปัญญาหยั่งรู้ปัจจุบัน กำหนดได้ถึงองค์ประกอบและเหตุปัจจัยของเรื่องที่เป็นไปอยู่ ๑] อนึ่ง สำหรับ คำว่า “จริง” หมายถึง ความจริงอันสูงสุด โดยปรมาตม์ [ปรมาตม์สัจจะ-กำหนดธรรมคา-กฎธรรมชาติ-ธรรมนิยาม ๓-สัมมัญญิตินยาม-กังขาวิตรณวิสุทธิ จนถึง ญาณทัสสนวิสุทธิ คือ ความรู้ทั้งหมดใน “อริยมรรค ๔” หรือ “มัลลญาณ ๔: โสคาปัตติมรรค-สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-อรหัตตมรรค” โดยเฉพาะในส่วนที่เป็น “มรรค-ทุกขนิโรคคามินีปฏิปทา” พร้อมด้วย “กิจในอริยสัจจ์ ๔: ปริยญา-ปหานะ-สังฆิกิริยา-ภาวนา” ที่สัมปยุตต์ด้วย “อริยผล ๔-ผลญาณ ๔: โสคาปัตติผล-สกทาคามีผล-อนาคามีผล-อรหัตตผล”] ที่เรียกว่า “อริยสัจจ์ ๔-สัจจะ ๔” ที่เป็นปัญญาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ [สติปัญฐาน ๔-อนุปัสสนา ๗] คือไม่ใช่ “จิงโจ้” [Kangaroo] ฉะนั้น ในภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจ [วิปัสสนาภูมิ = ภูมิแห่งวิปัสสนา การปฏิบัติอันเป็นพื้นฐานที่วิปัสสนาดำเนินไป คือ การมองควารู้เข้าใจหรือรู้เท่าทันสังขารทั้งหลายตามที่มันเป็น “อนิจจตา-ทุกขตา-อนัตตตา” อันดำเนินไปโดยลำดับ จนเกิด **ตรุณวิปัสสนา** คือ วิปัสสนาอ่อนๆ ได้แก่ ข้อ ๑-ข้อ ๔ ในญาณ ๑๖ หรือ **สังขารปริจเฉทญาณ-กังขาวิตรณญาณ-สัมมสนญาณ-และ-มัลลคามัลลญาณ** ย่อมไม่เป็น **พลวิปัสสนา** คือ วิปัสสนาที่มีกำลังกล้าด้วยปัญญาและทัสสนะ ได้แก่ **ภยตูปัญฐานญาณ-อาทีนวญาณ-มูญจิตุกัมยตาญาณ-และ-สังขารเปกขาญาณ** ซึ่งเป็นพื้นของการก้าวสู่วิปัสสนาที่สูงขึ้นไป] ดังกล่าวนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องมีความแม่นยำไม่ผิดเพี้ยนในทุกขั้นตอนของการเจริญภาวนากรรมฐาน นั่นคือ มีทฤษฎีแม่นยำ และ ข้อปฏิบัติถูกต้อง ไม่เกิดความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนโดยวิปริตใดๆ ทั้งสิ้น เป็นเด็ดขาด ถ้ามีความหวั่นไหวไม่มั่นใจเกิดขึ้น จะต้องสามารถปรับเปลี่ยนแก้ไขได้อย่างถูกต้องตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้น ให้พึงสังวรระวังในการจำแนกแจกธรรมให้ดี เพื่อไม่ให้เกิดสติฟุ้งเฟ้อหรือเกิดความสับสนจัดลำดับหมวดหมู่ธรรมผิดไป ในกระบวนการคิดที่เรียกว่า “**ธรรมสามัคคี**” [Synchronization] หมายถึง ความพร้อมเพรียงขององค์ธรรม [ข้อธรรม] องค์ธรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องทุกอย่างทำกิจหน้าที่ของแต่ละอย่างๆ พร้อมเพรียงและประสานสอดคล้องกัน [Synergy] ให้สำเร็จผลที่เป็นจุดหมาย เช่น ในการบรรลุมรรคผล เป็นต้น ก็อย่างลึกลงในขั้นการเจริญโยนิโสมนสิการด้วย “**อนุโลมปฏิจจนุปบาท-ปฏิโลมปฏิจจนุปบาท**” ที่ทำให้เกิด “**ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ**” [ธรรมจักร-อาณาจักรแห่งธรรม] โดยพิจารณาจนรู้เห็น [ญาณทัสสนะ] อันถึงข้อสรุปที่รู้เห็นด้วยปัญญาว่า:

“**สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา**”

เมื่อพิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียดที่เรียกว่า “**มนสิการ**” [ใส่ใจอย่างยินดีเพราะรู้เห็นธรรมทั้งปวง] นั่นคือ “**มนสิการกรรมฐาน**” ด้วยความเชื่อที่ประจักษ์ในธรรมที่ปฏิบัติมาเป็นอย่างดี “**อธิโมกข์**” [อยู่ในขั้นวิปัสสนาแล้ว ไม่ใช่ นั่งขี้มึนติปราโมทย์ได้ต้นไม้เพราะลมมันเย็น] อารมณ์ความรู้สึกของผู้ปฏิบัติธรรมในตอนนี้จะประกอบด้วยกำลัง ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) **สมถะ** กับ (๒) **วิปัสสนา** ซึ่งจะมีความพิเศษเกิดขึ้นกับทุกคนที่ปฏิบัติธรรมมาถูกต้องตามขั้นตอนในคำสอนของพระศาสดา ได้แก่ (๑) **ธรรมสมาธิ ๕** (๒) **ญาณในธรรมที่อุปการะแก่สมาธิ ๘** และ (๓) **วิปัสสนูปกิเลส ๑๐** ดังนี้

- (๑) “**เนกขัมมะ**” [สมณธรรม] คือ ความปลอดจากความโลภ
- (๒) “**อัพยาบาท**” คือ ความไม่คิดร้าย
- (๓) “**อาโลภัตถัญญา**” คือ ความกำหนดหมายสว่างด้วยปัญญา
- (๔) “**อวิกเขปะ**” คือ ความไม่หวั่นไหว
- (๕) “**ธรรมวัตถาน**” คือ การกำหนดธรรม
- (๖) “**ญาณ**” คือ ความรู้ที่คมชัด [ฉาน-สงบวิเวก ย่อมละอวิชชาได้ เช่นกัน]
- (๗) “**ปราโมทย์**” คือ ความชื่นบานใจ-ความร่าเริงสดใส
- (๘) “**กุศลธรรมทั้งปวง**” [รูปฉาน ๔-อรุณฉาน ๔] คือ ภาวะที่เจริญรุ่งเรือง
- (๙) “**ปีติ**” คือ ความอึดใจ-ความปลื้มใจ
- (๑๐) “**ปัสสัทธิ**” คือ ความสงบเย็นกายใจ-ความผ่อนคลายรื่นสบาย
- (๑๑) “**สุข**” คือ ความสุขล้ำชิ้นทั่วทั้งตัวที่ประณีตอย่างยิ่ง
- (๑๒) “**สมาธิ**” [เอกัคคตา] คือ ความสงบอยู่ตัวมั่นสนิทของจิตใจ ไม่มีสิ่งรบกวนร้าวระคาย
- (๑๓) “**โอสถ**” คือ แสงสว่างไปทั่วทั้ง ๔ ทิศ อันโสดิช่วงและไพบลูย์
- (๑๔) “**อธิโมกข์**” คือ ศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่ง
- (๑๕) “**ปัสสัทธิ**” คือ ความเพียรที่พอดี
- (๑๖) “**อุปปัฏฐาน**” คือ สติแก่กล้า-สติชัด
- (๑๗) “**อุเบกขา**” คือ ความมีจิตเป็นกลาง
- (๑๘) “**นิกัณติ**” คือ ความพอใจ-จิตใจ

ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมถือนั่นใน “**ปัญญาเห็นธรรม**” เป็นอย่างดี คือ ขบได้ด้วยทฤษฎีอย่างลึกซึ้งดีแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวไปตามสภาวะธรรมดังกล่าวนั้น [เจตสิกสัมปยุตตธรรม] เพราะ (๑) **เด็ยมั่นก็เกิด-อุปาทกณะ** (๒) **เด็ยมั่นตั้งอยู่-ฐิติขณะ** และ (๓) **เด็ยมั่นก็ดับ-ภังคขณะ** นั่นคือ ไม่มีอะไรเลยที่ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน มีแต่ความแปรปรวน ปวดหัว ต้องรับรู้แต่สิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลา [เกิดปัญญาใหม่ๆ ขึ้นตลอด] ถ้าไม่เชื่อ ก็ลองนั่งดีๆ กำหนดสติตามพิจารณา [สัมมสนะ-พิจารณานามรูปโดยไตรลักษณ์ หรือ **อนุปัสสนา ๓: อนิจจานุปัสสนา-ทุกขานุปัสสนา-อนัตตานุปัสสนา**] คู่มือให้ และต้องพิจารณาให้รู้เห็นให้ได้ในกาลทั้ง ๓ [อดีตอรรถา-อดีต

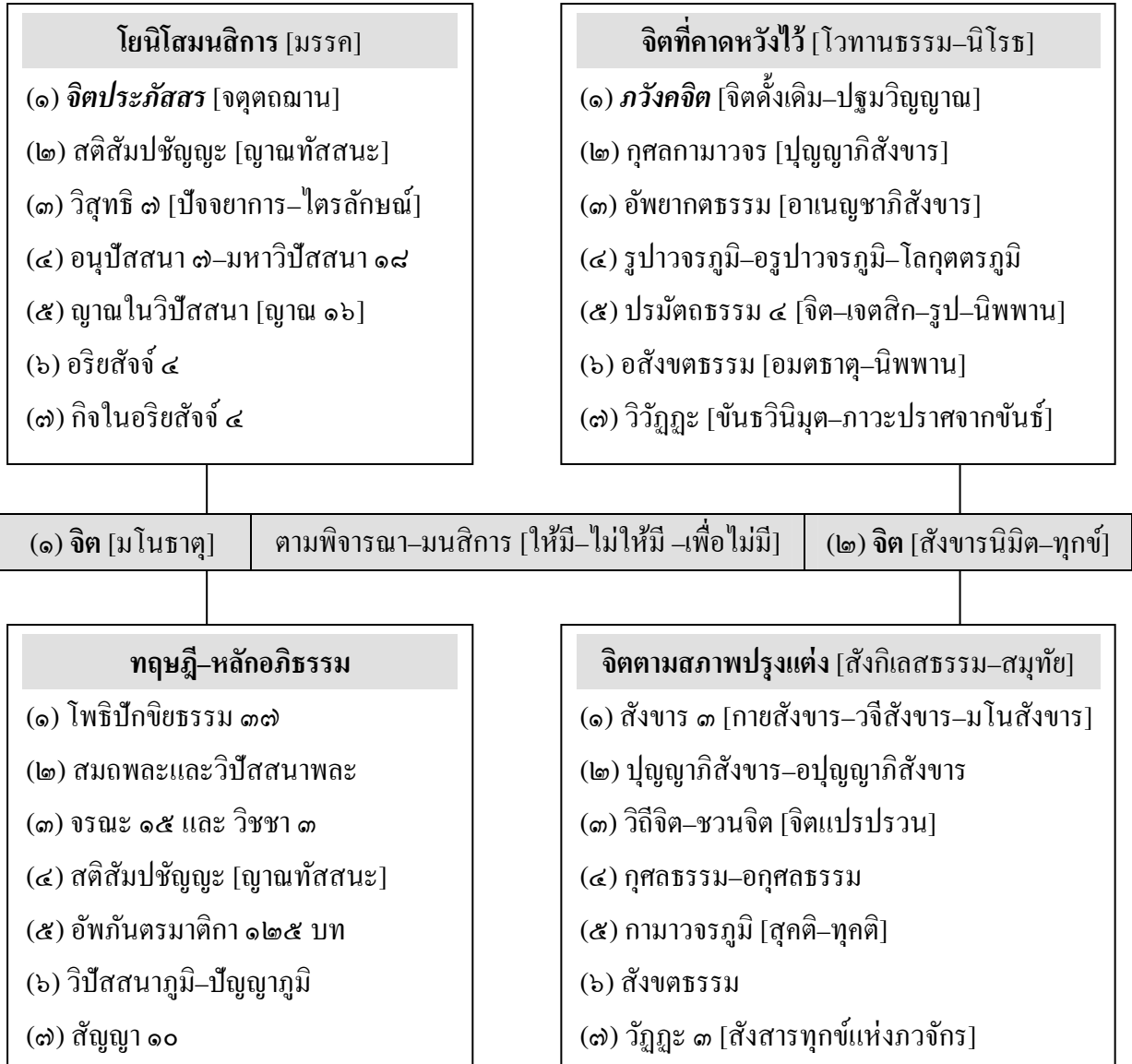

ตั้งสัญญา ๑ อนาคตัตถา-อนาคตังสัญญา ๑ ปัจจุบันนัทธา-ปัจจุปปันนังสัญญา ๑ ซึ่งต้องประกอบด้วย “ขณะ ๓” ดังกล่าวนั้นด้วยในแต่ละกาลเวลา] ที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” ให้รู้เห็นด้วยไล่ตามเหตุ [อวิชา] ไปหาผล [ทุกข์] คือ “อนุโลมปฏิจสุมุบาท” [การใช้เหตุผลเชิงนิรนัยหรืออนุมาน-Deductive Logic] แล้วสังเกตให้รู้เห็นตามเป็นจริง ด้วยการเปรียบเทียบ-Comparison และการเทียบเคียง-Analogy กับหลักกรรม [วิธีการวิทยาศาสตร์-Scientific Methods คือ พรรณนาตามสิ่งที่พบเห็นในนิमितนั้นๆ-Descriptivism] และไล่จากผลมาหาเหตุ [อวิชา] เพื่อดับเหตุ [อวิชา] แห่งผล [ทุกข์] นั้น คือ “ปฏิโลมปฏิจสุมุบาท” [การใช้เหตุผลเชิงอุปนัยหรืออุปมาน-Inductive Logic] แล้วสังเกตให้รู้เห็นตามเป็นจริง ด้วยการเปรียบเทียบ-Comparison และการเทียบเคียง-Analogy กับหลักกรรม [วิธีการวิทยาศาสตร์-Scientific Methods คือ พรรณนาตามสิ่งที่พบเห็นในนิमितนั้นๆ-Descriptivism] เพราะฉะนั้น คนที่ไม่รู้จักจริง [อวิชา ๔-อวิชา ๘] ในเรื่องการบำเพ็ญเพียรภาวนากรรมฐานในพระพุทธศาสนานั้น มักจะเหมาว่า “เอาไว้ตอนแก่แล้วว่างๆก่อน หรือเกษียณอายุจากงานก่อน ค่อยไปนั่งสมาธิกัน” [แล้วก็พากันตายก่อน ค่อยไปนั่งกรรมฐาน] คำว่า “แก่” ตรงกับวิบากเลสว่า “ชรา” [มีเสื่อมงอม แสบอกซ้า ได้รับทุกข์ทรมานมากถึงขั้นเรียกว่า “งอมพระราม” ใช้การไม่ได้ หลงๆ ลืมๆ ไม่เป็นที่รารถของคนอยู่ใกล้] ตามคิดๆ ด้วยลูกน้องมัน คือ “พยาธิ” [เจ็บป่วยได้ใช้ ไม่ใช่ เป็นโรคพยาธิตัวดี] ในทางคติพวกโจร มันสอนกันว่า มีของ ๓ อย่าง ที่พวกมันต้องระวังให้มาก เพราะจะสร้างปัญหาให้หมู่คณะมัน ให้ใช้วิจาร์ณญาณดูเอาตามสมควร มิฉะนั้น จะทำให้ดาวโจรไม่จรัสแสงถึง เสร้าหมอง [ตำรวจมองออกได้ว่า ไอ้คนนี่อึ้งนี่มันเป็นโจรแน่ หน้ามันบอกยี่ห้อ] ได้แก่ (๑) “คนแก่” คือ พุดไม่ค่อยเอาความ ไม่รู้เรื่อง (๒) “รถเก่า” คือ ต้องซ่อมบ่อยๆ จะไปจะมาไม่แน่ใจ ใช้งานไม่คล่องตัว และ (๓) “ยางรถยนต์เก่า” คือ ทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย เวลาหนีตำรวจอาจเกิดยางระเบิดได้เพราะต้องขับเร็วมาก นี้ถึงขนาดโจรมันยังคิดออก แล้วคนดีๆ ทำไมยังพากันคิดไม่ออกอีก เป็นงเงาเหมือนกัน ท่านผู้เจริญมีทางเลือกให้ทำ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) **เดินเข้าวัด** [แข็งแรงดีทำบุญกุศลได้ ช่วยงานวัดได้ หรือจะนั่งสมาธิได้] (๒) **คลานเข้าวัด** [เจ็บป่วยแล้ว นอนสมาธิเพราะใกล้เวลาอันครแล้ว] หรือ (๓) **หามเข้าวัด** [ได้เวลาตายแล้ว] มีอาการรวนรอบ ๓ จะไปทางซ้ายหรือทางขวาของเมรุ เลือกให้ดี ไปนอนรศลาวัด ไปรบกวนเวลาปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ถ้ามีเวลา ว่างๆ ก็ไปนั่งสังเกตการณ์หน้าวัด แล้วพวกท่านจะจำชีวิตทั้งของตนและผู้อื่น ย่อมเกิดธรรมสังเวชได้เหมือนกัน ได้รู้เห็นว่า “คนเข้าวัดมีอาการ ๓” ด้วยประการฉะนี้

นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ในสำนวนว่า “จิตตามพิจารณาจิต” เพราะ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องของ “จิต-วิญญาณ” หมายถึง กระบวนการรับรู้แจ้งใน อารมณ์ทั้ง ๖ ได้แก่ “รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ์” ที่ผ่านเข้ามาทางอินทรีทั้ง ๖ ได้แก่ “ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ” อารมณ์ทั้งหลายที่ผ่านเข้ามาในจิตนั้น จะถูกผสมผสานปรุงแต่งด้วยความทรงจำ อันเป็นประสบการณ์จากในอดีต คือ “สัญญา ๖-เจตนา ๖” [สัญญาเจตนา ๖: จิตที่ถูกกัณฐรมด้วยกิเลสทั้งหลาย ในไตรวัฏฏ์หรือวัฏฏะ ๓ ได้แก่ กิเลสวัฏฏ์: อวิชชา-ตัณหา-อุปาทาน กรรมวัฏฏ์: สังขาร-ภพ วิปากวัฏฏ์: วิญญาณ-นามรูป-สพายตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ชาติ-ชรามรณะ-โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส] เพราะฉะนั้น จิตและเจตสิกที่ถูกปรุงแต่งจาก “พื้นจิตสันดาน” อันเป็นอุปนิสัยประจำ [นิสัยใจคอ] คือ จิตที่เป็นไปตามสภาพของกระแสชีวิต ที่ต้องรับรู้และรู้แจ้งในอารมณ์ทั้งหลายที่เข้ามากระทบอินทรีทั้ง ๖ แต่ “จิตตัววิปัสสนา” [สติสัมปชัญญะแห่งสติปัญญา ๔] นั้น คือ “จิตตสมาธิ-ญาณทัสสนะ” [สมถพลังะ-สมถนิมิต] ที่สัมปยุตต์ด้วย “ญาณในวิปัสสนา” [วิปัสสนาพละ-วิปัสสนานิมิต] ได้แก่ อนุวิปัสสนา ๗-วิปัสสนาญาณ ๕-วิปัสสนาญาณ ๑๐ [วุฏฐานคามินีปฎิปทา] -มหาวิปัสสนา ๑๘-ญาณ ๑๖ [โสฬสญาณ] -โลกุตตรธรรม ๕ [อริยมรรค ๔-อริยผล ๔-นิพพาน ๑] และนอกจากนี้ ยังต้องมี อาสวักขยญาณ [มีอาการ ๖๔ = ความตรัสรู้-สัมโพธิะ] คั่นระหว่าง ปัจจเวกขณญาณ [มีอาการ ๑๕-ญาณทัสสนะมีปริวัฏฏ์ ๓ (มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒)] กับ นิพพาน ๒ [สอุปาทิเสสนิพพาน-อนุปาทิเสสนิพพาน] ที่เรียกว่า “อมตธาตุ-วิวัฏฏะ” ส่วน อารมณ์แห่งกรรมนั้น เรียกว่า “สังขารนิมิต” [วัฏฏะ ๓-ไตรวัฏฏ์] ฉะนั้น ในกระบวนการคิดที่เกิดขึ้นใน วิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น เป็นขั้นตอนที่เป็นนามธรรมขั้นสูง ในบางครั้ง ไม่สามารถหาคำนิยามได้ นั่นคือ เป็นสภาวะที่อยู่เหนือบัญญัติ เพราะเป็นความรู้ความเห็นที่เป็น “จินตนาการ” หรือ “ภาพนิมิต” เพราะฉะนั้น การเลือกใช้คำศัพท์มาอธิบายปัญญาที่เกิดขึ้นนั้น ยังมีข้อยกเว้นอยู่ คือ มี “คลังศัพท์” [Lexicon] ตามพจนานุกรมในแต่ละภาษา นำมาอธิบายไม่เพียงพอด้วย “สมมติสังขะ” [Conventional Truths] จึงเป็นการเลือกใช้ “ปรมาตสังขะ” [Absolute Truths-หลักอภิธรรม] เพราะฉะนั้น ขั้นตอนในการทำความเข้าใจได้อย่างถูกต้อง [สัมมาทิฐิ] จึงเป็นเรื่องของ “ปัญญาแตกฉานแห่งจตุปฎิสัมภิตาญาณ” [ภาวนามยปัญญา] อันเป็นวิปัสสนาที่มีกำลัง ที่แรงกล้า หรืออย่างเข้ม ที่เรียกว่า “พลวิปัสสนา” [วิปัสสนา ๕-วิปัสสนา ๑๐-วุฏฐานคามินีปฎิปทา] ที่จะสู่ “โลกุตตรญาณ” [มัคคญาณ-ผลญาณ-อาสวักขยญาณ-นิพพาน] ตามลำดับ เพื่อให้เกิดความรู้ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ให้พิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับความหมายตามข้อความที่ว่า “จิตตามพิจารณาจิต” ดังในภาพประกอบข้างล่างนี้

ภาพประกอบ ๑: ภาวะจิตที่ดำรงอยู่ในการเจริญภาวนากรรมฐาน

เพราะฉะนั้น คำว่า “จิตตามสภาพปรุงแต่ง” [สังกิเลสธรรม-สมุทัย] จึงหมายถึง อังขปฺลุชน พาลปฺลุชน หรือ สามัญชนทั่วไป ผู้ไม่ได้ศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา นี้ หรือมีนัยถึง ผู้ตกอยู่ใน “อบายภูมิ ๔: นิริยะ-นรก สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย ๑ **ดิรัจฉานโยนิ**-กำเนิดดิรัจฉาน พวกมีคมัวโง่เขลา ๑ **ปิตติวิสัย**-แดนเปรต ภูมิแห่งผู้หิวกระหายไร้สุข ๑ **อสุรกาย**-พวกอสูร พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง ๑” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้อยู่ในอบายภูมิขั้นต่ำสุด หมายถึง “พวกอสุรกาย” ในทางตรงกันข้าม คำว่า “จิตที่คาดหวังไว้” [โฆทานธรรม-นิโรธ] จึงหมายถึง “อริยบุคคล ๔: โสคาบัน-สักทาคามี-อนาคามี-อรหนต์” โดยเฉพาะหมายเอาขั้นสูงสุด คือ “พระอรหนต์-พระอรหนต์จีณาสพ” [พระโยคาวจรจีณาสพ-พระอริยสาวกของตถาคต] เรียกอีกอย่างว่า “วิสุทธิเทพ” (ข้อ ๓ ในเทพ ๓) หมายถึง เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และ พระอรหนต์ทั้งหลาย ดังนั้น จึงสรุปได้

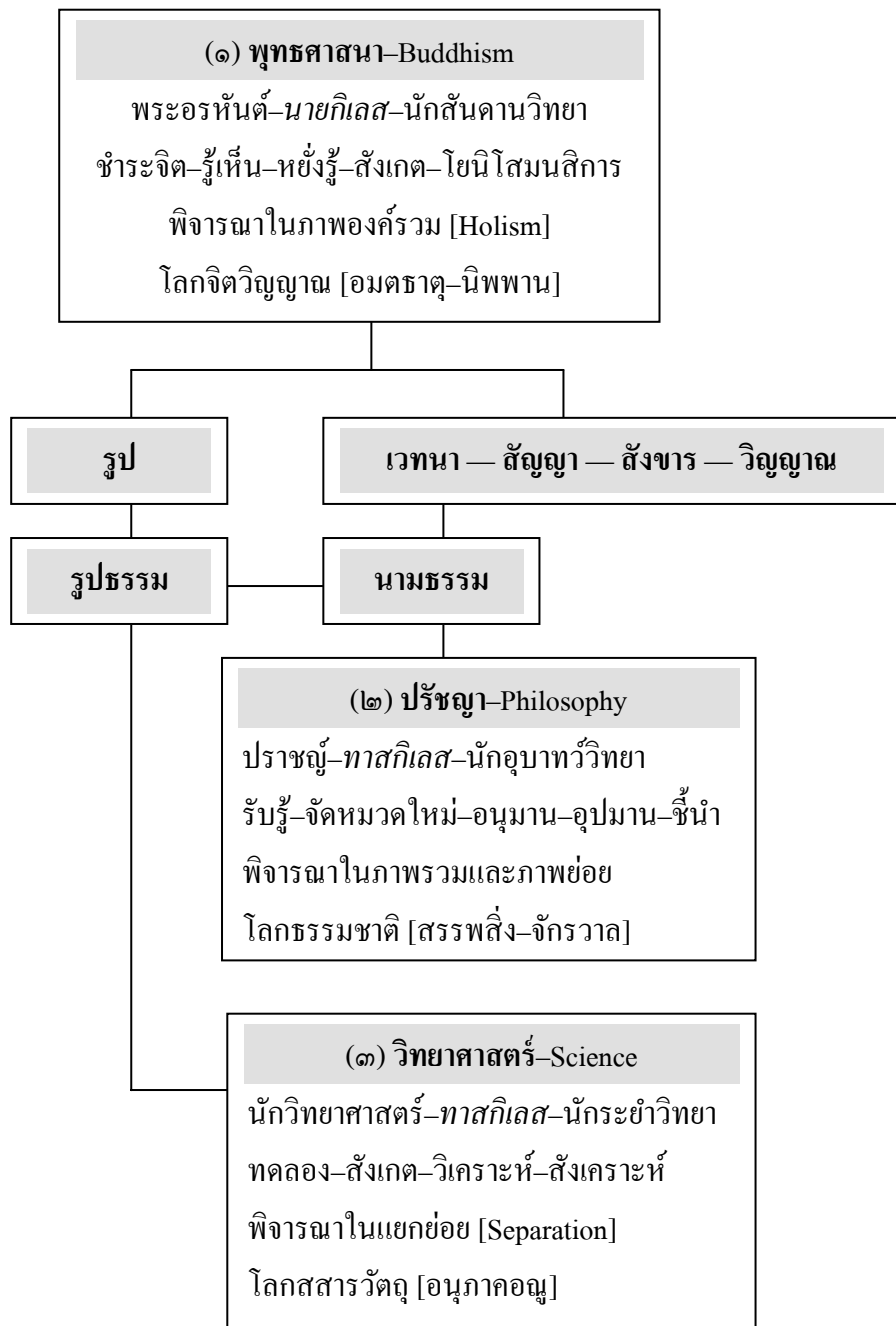
ว่า บุคคลผู้ไม่ได้ศึกษาพระธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จัดเป็นผู้ตกอยู่ในสังสารวัฏฏ์ [ไตรวัฏฏ์-วัฏฏะ ๓: กิเลสวัฏฏ์-กรรมวัฏฏ์-วิปากวัฏฏ์] หมายถึง บุคคลผู้มีสังกิเลสครอบงำจิตใจให้เศร้าหมองเข้าถึงความดีได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระธรรมคำสอนอันเป็นพระสัตตสุสานขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ที่เรียกว่า (๑) “อภัพบุคคล” คือ ผู้ไม่ควรบรรลุนิพพานได้ ตรงข้ามกับ “ภัพบุคคล” คือ ผู้ควรบรรลุนิพพานได้ และ (๒) “อัสสุตวาปุลชน” คือ ผู้ไร้การศึกษาพระธรรม ตรงข้ามกับ “อริยบุคคล” คือ บุคคลผู้เป็นอริยะ บุคคลผู้ประเสริฐ ท่านผู้บรรลุนิพพานได้แก่ “โสดาปัตติมรรค-สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-อรหัตตมรรค” ฉะนั้น ถึงแม้ผู้ที่เป็นนักปราชญ์เมธีและนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายนั้น รวมถึงเหล่าบรรดานักบวชนอกพระพุทธศาสนาด้วย จะมีความเย่อหยิ่ง ความหยิ่งโส ความทะนงตัว ความก้าวร้าว ความจองหอง ความอวดดี นั่นคือ “ความอหังการ” [vanity] จนยกตนสูงเท่าเทียม “ผู้ อยู่สูงสุด-ผู้สร้างโลก-จักรวาล-สรรพสิ่ง-ธรรมชาติ” [The Supreme Being and The Creator of All Things] เนื่องจากเกิดความเข้าใจผิดว่า พวกตนได้ก้าวไปสู่ “ขั้นสุดท้ายแห่งกระบวนการวิวัฒนาการชีวิต” อย่างครบสมบูรณ์ไปบุคลแล้ว คือ “รอบรู้มากเกินแกลง” จึงเกิดความประมาทชีวิตและปัญญาอย่างไร้สติสัมปชัญญะ ที่จะเข้าใจชีวิตได้ตามเป็นจริง ทั้งที่พวกตนก็รู้เพียงแต่ “โลกแห่งสสารวัตถุ-The World of Materiality” [รูปขันธ์] เท่านั้น ยังไม่ประจักษ์แจ่มแจ้งในองค์ความรู้เกี่ยวกับ “โลกแห่งจิตวิญญาณ-The World of Spirituality” [นามขันธ์] คือ บรรดาเหล่า “หมอผี-หมอธรรม (หมอเวทมนตร์)” [Exorcists or Diviners] แลว อีสานเข้าใจได้ดีกว่า แม้จะไม่เข้าใจวิธีสร้างลูกระเบิดปรมาณู [Nuclear Weapons] หรืออาวุธเชื้อโรค [Germ Weapons] ก็ตาม เพราะมันเป็นเรื่องผิดศีลธรรมกับมวลมนุษยชาติ ดังนั้น ให้ผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาความแตกต่างใน (๑) คุณภาพชีวิต (๒) ระดับจิตใจ และ (๓) กระบวนทัศน์ ระหว่างบุคคล ๕ จำพวก ดังนี้

บุคคล	คุณภาพชีวิต	ระดับจิตใจ	กระบวนทัศน์
(๑) พระอรหันต์	วิสุทธิเทพ-โสดาบุรุษ	โลกุตตรจิต	โลกจิตวิญญาณ [จิตนิยม]
(๒) พุทธบริษัท	กัลยาณปุถุชน-อริยบุคคล	พรหมจิต	โลกจิตวิญญาณ [จิตนิยม]
(๓) นักปราชญ์	ผู้รู้-สัตบุรุษ-กัลยาณปุถุชน	กามาวจรจิต	โลกจิตวิญญาณ-โลกสสารวัตถุ
(๔) ชาวบ้าน-สามัญชน	อัมชปุถุชน-กัลยาณปุถุชน	กามาวจรจิต	โลกจิตวิญญาณ-โลกสสารวัตถุ
(๕) นักวิทยาศาสตร์	พาลปุถุชน-อสุรกาย	กามาวจรจิต	โลกสสารวัตถุ [วัตถุนิยม]

ภาพประกอบ ๒: ความแตกต่างในอรรถภาพแห่งบุคคลและเขตแดนปัญญาความรู้

หมายเหตุ: คำว่า “พรหมจิต” ได้แก่ (๑) **รูปาวจรจิต**: ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน กับ (๒) **อรุปาวจรจิต**: อากาสนัญญาตนะ-วิญญาณัญญาตนะ-อาภิญญัญญาตนะ-เนวสัญญานาสัญญาตนะ

ภาพประกอบ ๓: การจำแนกความแตกต่างระหว่างศาสตร์ใน ๓ สาขา

คำนิยามเฉพาะ:

(๑) “นักสันดานวิทยา” คือ ผู้รู้เห็นในอริมุตติแห่งตนและคนอื่น *คนสร้างความคิด* [ต้นแบบปัญญา]

(๒) “นักอุบาทว์วิทยา” คือ ผู้รวบรวมองค์ความรู้จากศาสดา *คนเก็บขยะความคิด* [จี๋ไคล้ปัญญา]

(๓) “นักระยำวิทยา” คือ คนต่อยอดฉกฉวยความคิดจากนักอุบาทว์วิทยา *เจ้าของโรงงานรีไซเคิล* [ของขี้มแมว]

เพราะฉะนั้น ตามแนวความคิดในพระพุทธศาสนานั้น มีความเชื่อความศรัทธาในเรื่อง (๑) **กฎแห่งกรรม** (๒) **ผลวิบากแห่งกรรม** (๓) **สัตว์มีกรรมเป็นของตน** (๔) **ความตรัสรู้แห่งพระตถาคต** (๕) **การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์** (๖) **อริยบุคคลย่อมเกิดจากการบรรลुธรรมวิเศษ** (๗) **การตรัสรู้ต้องทำด้วยตนเองโดยไม่มีข้อยกเว้น** และ (๘) **คำแนะนำชี้แนะจากพระอริยสงฆ์** ข้อประพฤติปฏิบัติอันเป็นปฏิปทาอันยิ่งทั้ง ๘ ประการ นั้น คือ วิธีการแสวงหาความรู้ในพระพุทธศาสนา อันถือเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติธรรมอีกทางหนึ่ง ที่จะเสริมสร้างแรงดลบันดาลใจและขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติ ที่กำลังบำเพ็ญเพียรภาวนากรรมฐานอย่างถูกต้อง ตามพระธรรมวินัย พระสัทธุดาสน์ หรือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้น ให้ทบทวนในหัวข้อเรื่อง “**ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗-หลักกำหนดธรรมวินัย ๗**” กับ “**ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘-หลักกำหนดธรรมวินัย ๘**” ดังนี้

“**ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗-หลักกำหนดธรรมวินัย ๗**”

- (๑) “**เอกัณฑนิพพิทา**” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง
- (๒) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนัด
- (๓) “**นิโรธ**” คือ ความดับ-หมดกิเลสหมดทุกข์
- (๔) “**อุปสมะ**” คือ ความสงบ
- (๕) “**อภิญญา**” คือ ความรู้ยิ่ง-ความรู้ชัด
- (๖) “**สัมโพธิะ**” คือ ความตรัสรู้
- (๗) “**นิพพาน**” คือ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว

“**ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘-หลักกำหนดธรรมวินัย ๘**”

- (๑) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนัด มิใช่เพื่อความกำหนัดข่มใจ หรือเสริมความดีใคร่
- (๒) “**วิสังโยค**” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกข์
- (๓) “**อปยยะ**” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส
- (๔) “**อัปปิจจตา**” คือ ความอยากอันน้อย ความมักน้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่
- (๕) “**สันตมุขี**” คือ ความสันโดษ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ
- (๖) “**ปวิเวก**” คือ ความสงัด มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่
- (๗) “**วิริยารัมภะ**” คือ การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน
- (๘) “**สุกรตา**” คือ ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยาก

ดังนั้น ข้อประพจน์ปฏิบัติปฏิบัติใดๆ ก็ตาม ที่ขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์กับหลักธรรมใน ๒ หมวด ดังกล่าวนี้ ให้ ผู้ปฏิบัติธรรมถือว่า ไม่ใช่แก่นแท้แห่งการปฏิบัติธรรมหรือประพจน์พหุจรย์ที่ถูกต้องตามแนวทาง **“มัชฌิมาปฏิปทา”** ในพระศาสนา นี้ โดยเด็ดขาดจริงๆ ไม่มีข้อยกเว้นเลย ผิดคือผิด ถูกคือถูก ไม่นอгуโลม

ในการหลงทิศทางระหว่างปฏิบัติธรรมนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ควรให้เกิดความผิดพลาดในภาคทฤษฎีและ ภาคปฏิบัติทั้ง ๒ ฝ่าย นั่นคือ ควรเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ประจักษ์ชัดเจนในทุกขั้นตอน เพราะจะทำให้ เกิดความฟุ้งซ่านหรือหวั่นไหวไปตามกระแสโลกธรรมได้ ที่เรียกว่า **“ธรรมมุขัจจะ-สัมมุขัจจะ”** เพราะไป เจอของดี คือ **“วิปัสสนูปกิเลส ๑๐”** หลงไหลในอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างก็ตาม แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ ได้ฝึกพัฒนาจิตใจมาถูกต้องตามคำสอนของพระศาสดาแล้ว ถึงจะเกิด **“วิปัสสนูปกิเลส ๑๐”** ขึ้น ก็เข้าใจถึง **“ปัญญาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์”** [ฝึกชานาญในอนุปัสสนา ๓ มาเป็นอย่างดี = **วิปัสสนาญาณ ๑๐-วุฏฐาน คามินีปฏิปทา**] แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับ **“จิตที่คาดหวังไว้”** [โฆทานธรรม-นิโรธ] นั้น ต้องเป็นภูมิที่ถึง พร้อมหรือสัมปยุตต์ด้วย (๑) **“สมถพละ”** กับ (๒) **“วิปัสสนาพละ”** ทั้ง ๑๘ อย่างนี้ คือ **“สัมปยุตตธรรม”** ซึ่งเป็นภาวะจิตของบุคคลผู้ได้ชื่อว่า **“อริยะ-อริยบุคคล”** ได้แก่

- (๑) **“เนกขัมมะ”** [สมณธรรม] คือ ความปลอดจากความโลภ
- (๒) **“อัพยาบาท”** คือ ความไม่คิดร้าย
- (๓) **“อาโลกสัญญา”** คือ ความกำหนดหมายสว่างด้วยปัญญา
- (๔) **“อวิกเขปะ”** คือ ความไม่หวั่นไหว
- (๕) **“ธรรมวัตถาน”** คือ การกำหนดธรรม
- (๖) **“ญาณ”** คือ ความรู้ที่คมชัด [ฌาน-สงบวิเวก ย่อมละอวิชชาได้ เช่นกัน]
- (๗) **“ปราโมทย์”** คือ ความชื่นบานใจ-ความร่าเริงสดใส
- (๘) **“กุศลธรรมทั้งปวง”** [รูปฌาน ๔-อรุณฌาน ๔] คือ ภาวะที่เจริญรุ่งเรือง
- (๙) **“ปีติ”** คือ ความอึดใจ-ความปลื้มใจ
- (๑๐) **“ปัสสัทธิ”** คือ ความสงบเย็นกายใจ-ความผ่อนคลายรื่นสบาย
- (๑๑) **“สุข”** คือ ความสุขจำขึ้นทั่วทั้งตัวที่ประณีตอย่างยิ่ง
- (๑๒) **“สมาธิ”** [เอกัคคตา] คือ ความสงบอยู่ตัวมั่นสนิทของจิตใจ ไม่มีสิ่งรบกวนร้าวระคาย
- (๑๓) **“โอภาส”** คือ แสงสว่างไปทั่วทั้ง ๔ ทิศ อันโชติช่วงและไพบูรณ์
- (๑๔) **“อิโมกข์”** คือ ศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่ง
- (๑๕) **“ปีคาคหะ”** คือ ความเพียรที่พอดี
- (๑๖) **“อุปปัฏฐาน”** คือ สติแก่กล้า-สติชัด
- (๑๗) **“อุเบกขา”** คือ ความมีจิตเป็นกลาง
- (๑๘) **“นิกันติ”** คือ ความพอใจ-จิตใจ

สำหรับ “สัมปยุตตธรรม” ดังกล่าวนี เป็น “ปรากฏการณ์ทางจิต” [Mental Phenomena] ที่ฝึกฝน ควบคุม พัฒนา [ภาวนา] หรือ บังคับ ให้เกิดขึ้นภายในจิตส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจเรียกว่า “สมณนิมิต” กับ “วิปัสสนานิมิต” นั่นคือ “สังขารนิมิตแห่งกรรมฐาน-อารมณ์แห่งกรรมฐาน” แต่ในขณะที่เดียวกันนั้น ภาวะจิตที่อยู่ในภาค ประมวลผล คือ พิจารณาหรือมนสิการกรรมฐาน [กรรมฐาน ๔๐: วัตถุที่ใช้ “รู้อยู่ที่ใจ ๑ อยู่อยู่ที่ใจ ๑ เห็นอยู่ที่ใจ ๑ เฝงอยู่ที่ใจ ๑ กำหนดอยู่ที่ใจ ๑ ให้อุรู้เห็นความแจ้งขึ้นในใจ ๑ ให้อุรู้เห็นความสว่างขึ้นในใจ ๑ ให้อุรู้เห็น ความสงบขึ้นในใจ ๑” [มี ๘ อาการ] เป็นอารมณ์ในฝึกอบรมจิตใจให้สงบ คำว่า “อุรู้เห็น” = (๑) “ญาณทัส สนะ” คือ เห็นที่มีสติสัมปชัญญะ รวมกับการเกิดปัญญาเห็นธรรม คือ (๒) “ญาณในวิปัสสนา” ทั้งหลาย คือ รู้ปัญญารอบรู้) อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” [มรรคจิต-มรรคสมาธิ ที่สัมปยุตต์ด้วย อนุโลมปฏิจจนูปบาท กับ ปฏิโลมปฏิจจนูปบาท] นั่นคือ จิตที่เป็น “โยนิโสมนสิการเจตสิก” ๑ นั้น จะต้อง มี “สัมมาทิฏฐิ-ทัญญุสสัมปทา-ทัญญุวิสุทธี” [ขัมมัญญิตติญาณ-สัมมาทัสสนะ-ปัจจยาการ-ตตตา] ๑ ที่เรียกว่า “ทฤษฏี-หลักอภิธรรม” ๑ ซึ่งองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ นี้ หมายถึง “สัมปชัญญะ” นั่นเอง ดังนี้

(๑) “**สัมปชัญญะ**” [Awareness] หมายถึง (๑) **ปัญญา: กิริยาที่รู้ชัด-ความวิชัย-ความเลือกสรร- ความวิชัยธรรม-ความกำหนดหมาย-ความเข้าไปกำหนด-ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ-ภาวะที่ รู้ ภาวะที่ฉลาด-ภาวะที่รู้ละเอียด-ความรู้แจ่มแจ้ง-ความค้นคิด-ความใคร่ครวญ-ปัญญา เหมือนแผ่นดิน-ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส-ปัญญาเครื่องนำทาง-ความเห็นแจ้ง-ความรู้ชัด- ปัญญาเหมือนปฏิภาณ** (๒) **ปัญญา: ปัญญินทรีย์-ปัญญาพละ-ปัญญาเหมือนศีลตรา-ปัญญา เหมือนปราสาท-ความสว่างคือปัญญา-แสงสว่างคือปัญญา-ปัญญาเหมือนประทีป-ปัญญา เหมือนดวงแก้ว-ความไม่หลง-ความวิชัยธรรม-สัมมาทิฏฐิ**

(๒) “**สัมปชัญญะ ๔**” [Awareness] (ข้อ ๒ ในธรรมมีอุปการะมาก ๒ อีกข้อ ๑ คือ สติ) หมายถึง **ความรู้ตัวทั่วพร้อม-ความรู้ตระหนัก-ความรู้ชัดเข้าใจชัดซึ่งสิ่งที่นึกได้** มักมากู้กับ “สติ” [Mindfulness หมายถึง ความระลึกจำได้ โดยจำแนกออกเป็นคำไวพจน์ ดังนี้ (๑) สติ: ความ ตามระลึก-ความหวนระลึก (๒) สติ: กิริยาที่ระลึก-ความทรงจำ-ความไม่เลือนลหาย-ความไม่ ลืม (๓) สติ: สตินทรีย์-สติพละ-สัมมาสติ] ได้แก่ (๑) “**สาตถกสัมปชัญญะ**” คือ รู้ชัดว่ามี ประโยชน์ หรือตระหนักว่าตรงตามจุดหมาย (๒) “**สัปายสัมปชัญญะ**” คือ รู้ชัดว่าเป็นสัปปา ยะ หรือตระหนักว่าเกื้อกูลเหมาะสม (๓) “**โคจรสัมปชัญญะ**” คือ รู้ชัดว่าเป็นโคจร หรือ ตระหนักในแดนงานของตน และ (๔) “**อสมโหมสัมปชัญญะ**” คือ รู้ชัดว่าไม่หลง หรือ ตระหนักในตัวเองสถานะ ไม่หลงไหล ไม่สับสนพัวพันเพื่อน ส่วนคำว่า “**สติสัมปชัญญะ**” [Temperance] หมายถึง **ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ** นั่นคือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัว เสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท

ถ้าจะกล่าวในเชิงทฤษฎีนั้น “สติสัมปชัญญะ” [Temperance] นั้น จะทำหน้าที่เป็น “จิตตัววิปัสสนา” นั่นคือ “ญาณทัตสนะ” หมายถึง ความรู้ความเห็น ด้วยปัญญาหยั่งรู้ในธรรมสภาวธรรมทั้งหลาย โดยญาณในวิปัสสนาทั้งหลายตามเป็นจริง ที่เรียกว่า “ยถาภูตญาณทัตสนะ” [ความรู้ความเห็นตามเป็นจริง] เพราะฉะนั้นให้ผู้ปฏิบัติธรรมลองพิจารณาถึง “ปรากฏการณ์แห่งจิต” ตามนัยของคำพูดที่ว่า “จิตตามพิจารณาจิต” ตามรายละเอียดใน ภาพประกอบ ๑: ภาวะจิตที่ดำรงอยู่ในการเจริญภาวนากรรมฐาน ที่เป็นจิตสหระคด้วย “ธรรมทั้งหลายที่เหลือเป็นสัมปยุตตธรรม” ดังอธิบายมาแล้วข้างต้น ให้บททวน ลองพัฒนาให้เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติด้วย [กล่าวคือ นั่งสมาธิด้วยการเจริญรูปฌาน ให้รู้เห็นเป็น “ภาพนิมิต-Mental Image or Sign” จะมีแสงสว่างหรือ ไม่มีก็ได้-Non-Visual Color จะเป็นชนิดขาวดำก็ได้-Black & White Color หรือ จะเป็นภาพนิมิตหลากสี-Multicolor ก็ได้ ที่แสดงให้เห็นในความหลากหลายมิติความสัมพันธ์ วิธีที่จะเข้าไปถึงภาพนิมิต ก็คือ ตอนเราสร้างความนึกคิดหรือสร้างจินตนาการ ที่เกิดขึ้นในอริยาบถต่างๆ ความนึกคิดดังกล่าว นั่นคือ “ภาพนิมิต” หรือ “อุคคหนิมิต: นิมิตที่ใจเรียน-นิมิตคิดตา” นั่นเอง แต่ถ้าจิตเป็นสมาธิสงบเย็นทางกายและใจแล้ว ย่อมหยั่งรู้เห็นในภาพนิมิตเคลื่อนไหวได้ ที่เรียกว่า “ปฏิภาณนิมิต: นิมิตเสมือน-นิมิตเทียบเคียง” นั่นเอง] เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า โดยธรรมชาติที่แท้จริงของนักวิทยาศาสตร์ จะมีความอยากรู้อยากเห็น [Curiosity] เพราะอำนาจแห่งกิเลสทั้งหลายที่กลุ่มมจิดใจให้เสรีหมองเข้าถึงคุณธรรมเชิงพระพุทธศาสนาได้ยาก [อริสติกสิกขา] คือ ไม่ได้พัฒนาจิตใจให้สูงพอลถึงความเป็นอริยบุคคล โดยมีไตรสิกขาอันบริสุทธิหมดจดจากกิเลสทั้งหลายด้วย “วิสุทธิ ๗”

ฉะนั้น ผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ จึงเป็นความขยันอดทนหมั่นเพียร เพื่อจะตอบสนองต่อแรงผลักดันของกิเลส เพราะ “การยอมสยบเป็นทาสกิเลส” นั่นเอง ภาพภูมิที่อยู่ก็คือ “กามาวจรภูมิ” หรือ “กามภพ” หมายถึงที่เกิดของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม โลกเป็นที่อยู่อาศัยของผู้เสพกาม ได้แก่ (๑) **อบายภูมิ ๔** คือ แคนซึ่งปราศจากความเจริญ ได้แก่ **นรก-เปรต-อสุรกาย-ดิรัจฉาน** (๒) **มนุษย์โลก ๑** และ (๓) **สวรรค์ ๖ ชั้น** ที่เรียกว่า “**จกามาพจรสวรรค์**” หมายถึง สวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับ กาม ๖ ชั้น ได้แก่ “**จาตุมหาราชิกา-ดาวดึงส์-ยามา-ดุสิต-นิมมานรดี-ปรนิมมิตวสวัตตี**” หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่า “**กามสุคติภูมิ**” คือ สุคติภูมิที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม หรือ กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ คือ **มนุษย์ ๑** และ **สวรรค์ ๖** ก็ได้ รวมทั้งหมดเป็น ๑๑ ชั้น แต่อย่างไรก็ตามภูมิ ๑๑ ชั้น นั้น ต่างก็เรียกว่า “**ทุกติ**” หมายถึง **คติไม่ดี-ทางดำเนินที่ไม่ดีมีความเดือดร้อน-ที่ไปเกิดอันชั่ว-ที่ไปเกิดของผู้ทำกรรมชั่ว-แดนกำเนิดที่ไม่ดีมากไปด้วยความทุกข์** อื่นๆ ในความหมายที่ลึกลงไป ถือว่า (๑) **นรก** (๒) **เปรต-อสุรกาย** จนถึง (๓) **ดิรัจฉาน** ที่เป็น “**ทุกติ ๓**” นั้น ก็โดยเทียบว่ามีทุกข์เดือดร้อนกว่า **เทวะ** [เทพ-พรหม] และ **มนุษย์** แต่กำเนิดหรือแดนเกิดทั้งหมดทั้งสิ้น แม้แต่ ที่เรียกว่า “**สุคติ**” นั้น ไม่ว่าจะ เป็น “**เทวดา**” หรือ “**พรหมชั้น**” ใดๆ ก็เป็น “**ทุกติ**” [คือ มีความใคร่ปรารถนาหรือไม่มีในโลกรวมทั้งหลาย: **มีลาภ-ไม่มีลาภ ๑ มียศ-ไม่มียศ ๑ นินทา-สรรเสริญ ๑ สุข-ทุกข์ ๑**] ทั้งนี้ เมื่อเทียบกับ “**นิพพาน**” เพราะคติเหล่านั้น ยังประกอบด้วยทุกข์ หรือเป็นคติของผู้ที่ยังมีทุกข์ เมื่อพิจารณาโดย “**อนุโลมปฏิจจนุปบาท**”

เรียกว่า “**ผู้มี โสกะ-ปริเทวะ-ทุกซ์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา**” อันเป็น “**สังสารทุกซ์แห่งภวัจกร**” [วิญญู ๓] นั่นเอง นอกจากนี้ กลุ่มผู้เป็นปราชญ์เมธีทั้งหลาย [นักวิชาการ-ผู้เชี่ยวชาญ] ก็จัดอยู่ในชั้น “**กามาวจรภูมิ**” ด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในบรรดานักปราชญ์ทั้งหลาย ย่อมเป็นบุคคลผู้มีปัญญาฉลาด ในปรัชญา ๓ ด้าน ได้แก่

(๑) “**อภิปรัชญา**” [Metaphysics] เรียกอีกอย่างว่า “**ภววิทยา**” [Ontology] เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่ เป็นจริง นั่นคือ “**สรรพสิ่ง**” [Reality] เพื่อค้นหาความจริงอันเป็นที่สูงสุด ที่เรียกว่า “**ปรมัตตะ-ปรมัตถ์-ปรมัตถ์สัจจะ**” [Ultimate Reality] ในแนวทางพระพุทธศาสนาเน้นเรื่องนี้เป็นพิเศษ ที่ เรียกว่า “**สัมมาทิฏฐิ**” [โลกียสัมมาทิฏฐิ-โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ = กฎธรรมชาติ หรือ กำหนดแห่ง ธรรมดา] ได้แก่ “**ความจริง-สัจธรรม**” [สัจนิคัตตะ-Signified] ที่เกี่ยวกับ (๑) **ธรรมชาติ- Nature** (๒) **จิตวิญญาณ-Spirituality** รวมทั้ง (๓) **เทวดา-เทพพระเจ้า-Gods** เรื่องอันเป็นป่อ เกิดของลัทธิศาสนา

(๒) “**ญาณวิทยา**” [Epistemology] เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “**ความรู้**” [Knowledge] ศึกษา (๑) **ธรรมชาติของความรู้** (๒) **ป่อเกิดของความรู้** (๓) **ขอบเขตของความรู้** ซึ่งความรู้อาจจะได้มา จากแหล่งต่างๆ เช่น จากพระเจ้าประธานมาซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของศาสนาต่างๆ จาก ผู้เชี่ยวชาญที่ทำการศึกษาค้นคว้าปรากฏในตำรา เกิดจากการหยั่งรู้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นมาใน ทันทีทันใด [ญาณทัสสนะ-ญาณุตตมญาณทัสสนะ = ความรู้ความเห็นตามที่เป็นจริง] เช่น พระพุทธเจ้าตรัสรู้ [ศาสนา] หรือ เป็นความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาเหตุและผล [ปรัชญา- ตรรกวิทยา] หรือ ได้จากการสังเกต [วิธีทางวิทยาศาสตร์]

(๓) “**คุณวิทยา**” [Axiology] ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับ “**คุณค่า**” หรือ “**ค่านิยม**” [Values] เช่น คุณค่า เกี่ยวกับความดีและความงาม มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่า อย่างไรดี อย่างไรงาม แบ่ง ออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

(๓.๑) “**จริยศาสตร์**” [Ethics] ได้แก่ คุณค่าแห่งความประพฤติ หลักแห่งความดี ความถูกต้อง เป็นคุณค่าแห่งจริยธรรมทางสังคมกำหนด เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม หรือ คุณค่าแห่งศีลธรรมทางศาสนากำหนด เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ เป็นต้น อาจกล่าว ได้ว่า เป็นข้อตกลงทางสังคมที่ทุกฝ่ายยอมรับกัน อันเป็น “**คุณค่าภายใน**”

(๓.๒) “**สุนทรียศาสตร์**” [Aesthetics] ได้แก่ คุณค่าความงามทางศิลปะ [Arts] หรือ ดนตรี [Music] ซึ่งสัมพันธ์กับ จินตนาการ [Imaginations] และ ความคิดสร้างสรรค์ [Creative Thinking] ซึ่งตัดสินได้ยากและเป็นอัตนัย [Subjectivism] ขึ้นกับเกณฑ์ตัดสินของแต่ละบุคคลหรือเฉพาะบุคคล อันเป็น “**คุณค่าภายนอก**”

จะนั้น ก็คงเข้าลักษณะที่ว่า “รู้มากจนทำอะไรไม่ถูก” ก็ฟังชานเป็นนักอนาคตศาสตร์ที่จะทำนายแนวโน้มสถานะโลกในอนาคตจะเป็นอย่างไร [โหราจารย์ใหญ่–เขียนบทความหรือหนังสือเชิงอุดมคติให้โลกงงเป็นเพื่อนเหมือนกับตนเอง เช่น หนังสือ *Mega Thoughts* เมื่อช่วงทศวรรษ 1970s พอสังคมโลกก้าวสู่ยุคหัสวรรษ–The Ages of Millennium หมายถึง ช่วงระยะเวลาแห่งความถูกต้องและความสุขเริ่มแต่ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นไป ส่วนสังคมอิสานก็ไม่่น้อยหน้าชาวโลกเหมือนกัน มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี คือ บัองไฟดิรรมชุชีพตามมาตรฐาน ISO เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เวลานั้นเงินกันเสร็จแล้วตกลงสู่พื้นโลกอย่างปลอดภัย ไม่เหมือนกระสวยหรือสถานีอวกาศของพวกฝรั่งๆ ชาติ ที่เคยเขย่าขวัญชาวโลกมาแล้ว และองค์การเกษตรไทยสามารถผลิตยาต่อต้าน *ไวรัสเอดส์–HIV* ทุกสายพันธุ์ได้ ไม่แน่ว่า น่าจะลดระดับความรุนแรงในการแพร่ระบาดเชื่อง เหลือเป็นเพียง *ไข้หวัดน้อย* ก็พอ ที่ไม่เป็นข่าวมากกลัวพวกเทียงกลางมันจะไม่บันยะบันยังกัน แต่อย่าไปเป็นเลย มาเป็นผู้ถือศีลให้บริสุทธิ์ดีกว่า ยังจะต่อยอดสิ่งดีๆ ได้ อีกเยอะ อย่างน้อยก็เป็นสายพันธุ์ดี น่าจะมีคนตาดีเลือกไปขยายพันธุ์ได้ ดีกว่าพวกเชื้อเห็ดฟางที่คนคิดชั่วพากันหลอกขายให้ชาวสวนแถวสระบุรี สูญเงินเป็นแสนบาท ก็แล้วกัน] เพราะฉะนั้น บุคคลใน ๒ ฝ่ายนั้น ได้แก่ (๑) **นักปราชญ์** กับ (๒) **นักวิทยาศาสตร์** นั้น จะเรียกว่าเป็น **บุคคลผู้มีปัญญาล้ำเลิศ** [Illuminati] หรือ **อัจฉริยะบุคคล** [Genius] ก็ตาม ก็มีระดับจิตใจอยู่แค้นใน “**กามาวจรภูมิ**” ถ้ายังมี “**จรรยาบรรณวิชาชีพ**” ด้วย ก็ต้องย้ายไปอยู่ใน “**อบายภูมิ ๔**” คือ มีความฉลาดในการถ้อ โกง ทำความเดือดร้อน [วิปฏิสาร] ให้แก่สังคมที่แบบคาย เช่น การถ้อ โกงเงินนโยบาย หรือ อาจมีวาระซ่อนเร้นในการกำหนดนโยบายชาติบ้านเมือง เพื่อประโยชน์ประโยชน์ให้ส่วนตัวหรือพรรคพวกก็ตาม เป็นต้น แต่ในทางกันข้ามนั้น เมื่อพิจารณาถึง “**ความเป็นพระอริยบุคคลแห่งพระพุทธศาสนา**” นั้น ย่อมเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่อันสุดรอบแห่งชีวิตของบุคคลนั้นๆ ที่เรียกว่า “**พระอรหันตจีณาสพ**” [พระอริยสาวกแห่งตถาคต–จุดสัจจพุทธะ] นั่นคือ “**วิสุทธิเทพ**” หมายถึง เทวดาผู้บริสุทธิ์ด้วย “**การบำเพ็ญเพียรภาวนากรรมฐาน**” [สมถกรรมฐาน–วิปัสสนากัมมัฏฐาน] นั่นคือ “**ไตรสิกขา–อริยมรรคมีองค์ ๘–อริยสัจ ๔–วิสุทธิ ๗–ญาณ ๑๖** [โสภสญาณ] –**อนุปัสสนา ๗–มหาวิปัสสนา ๑๘–การจำแนกอารมณ์ ๓๘–โพธิปักขิยธรรม ๓๗–อาสาวัชยญาณ** [มีอาการ ๖๔]–**โลกุตตรธรรม ๘**” เป็นต้น ส่วน “**นักปราชญ์**” กับ “**นักวิทยาศาสตร์**” นั้น ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ถึงแม้จะได้ศึกษาเรียนรู้มาบ้างก็ตาม คือ ไม่เกิดศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง “นักปราชญ์” [Philosophers] เป็นผู้ใฝ่รู้ได้เข้าใจสัจธรรมที่จริงที่เป็น “พรหมโลก-โลกุตตรภูมิ” แต่เดินทางไปไม่ถึงดวงดวงนั้น แต่บรรดาเหล่า “นักวิทยาศาสตร์” [Scientists] นั้น หากินกับสวรรค์บนดิน ไม่เข้าใจสัจธรรมบนพรหมโลกและโลกุตตรภูมิ แต่เดินทางไปถึงเหมือนกัน ที่เรียกว่า “นรกภูมิ” [โลกแห่งอญ-โลกแห่งเซลล์] อันเป็นเรื่องพยายามเอาชนะ “กฏธรรมชาติ” [มนุษย์ผู้มี ชาติ-พยาธิ-ชรา-มรณะ เป็นธรรมดา] สุดท้ายทั้งกายและจิตใจก็กลายเป็น “พวกอสุรกาย” [ผิดใจไม่เข้าใจ-คนก็ไม่เจิง] ไปโดยไม่รู้ตัว [หลงไหลอย่าไม่มีสติสัมปชัญญะ] เพราะอยากมีชีวิตอยู่อย่างเป็นอมตะ คือ **ผู้คนที่กลัวความตาย** [The Fear of Death] ไม่เตรียมพร้อมไปสู่โลกแห่งความตายอย่างแท้จริง แต่สำหรับ “พระอรหันต์” [Arahant] นั้น (๑) **เห็นตายก่อนตายไปแล้ว** และ (๒) **เห็นนิพพานก่อนนิพพานไปแล้ว** ที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องจริง เพราะฉะนั้น การละสังขารสิ้นชีวิตไปของพระอรหันต์ทั้งหลายนั้น เป็นการทิ้งโลกเน่าๆ นี้ทิ้งไปอย่างไม่ไยดี ไม่ผูกติดเกี่ยวข้องจิตใจเอาไว้ให้เป็นทุกข์แม้สักนิดเดียว ที่เรียกว่า “ผู้ไม่มี โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา” คือ มีจิตที่ปราศจากสังกิเลสธรรม แต่มีจิตสหระด้วยโงทานธรรม ดังนี้

“สังกิเลส” [สังกิเลสะ-สังกิเลสธรรม] หมายถึง ความเศร้าหมอง ความสกปรก สิ่งที่ทำให้ใจให้เศร้าหมอง ธรรมที่อยู่ใน “**หानภาค**” คือ ในฝ่ายข้างเสื่อม ได้แก่ ธรรมจำพวกที่ทำให้ตกต่ำเสื่อมทราม เช่น “**อโยนิโสมนสิการ-อคติ-ตัณหา-มานะ-ทิฏฐิ-อวิชชา**” รวมทั้ง นิเวศ ๕ และ อุปกิเลส ๑๖ [จิตตอุปกิเลส-ปริยภูฐานกิเลส คือ กิเลสอย่างกลางที่กลุ่มมรุมจิตใจ] หรือการอยู่ปราศจากสติใน “**กุศลธรรม ๑๐**” เป็นผู้ไม่มีใจเศร้าหมอง หรือ ธรรมที่เป็นทั้ง “**กิเลส**” และ “**สังกิเลสิกธรรม**” เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย คือ “**โมหะ-ทิฏฐิ-ถีนะ-อุทธัจจะ-อหิริกะ-อโนตตปปะ**” สัมปยุตตขันธ์ทั้งหลาย และจิตตสมภูฐานรูป อาศัย “**โลภะ**” โดยรวมแล้ว ปัจจัยแห่งความเศร้าหมองแห่งสังกิเลสธรรมทั้งหลาย คือ “**อกุศลกรรมบถ ๑๐**”

“โงทาน” [โงทาน-โงทานธรรม] หมายถึง ความบริสุทธิ์ ความผ่องแผ้ว การชำระล้าง การทำให้สะอาด ธรรมที่อยู่ใน “**วิเสสภาค**” คือในฝ่ายข้างวิเศษ ได้แก่ ธรรมจำพวกที่ทำให้เจริญงอกงามดี ยิ่งขึ้นไปจนปลอดพ้นจากประคาสิ่งมัวหมองบริสุทธิ์บริบูรณ์ เช่น โยนิโสมนสิการ กุศลมูล สมณะ และวิปัสสนา ตลอดถึง นิพพาน โดยรวมแล้ว ปัจจัยแห่งความบริสุทธิ์แห่งโงทานธรรมทั้งหลาย คือ “**กุศลกรรมบถ ๑๐**”

เพราะฉะนั้น “**องค์ความรู้ของผู้เป็นปราชญ์เมธีและนักวิทยาศาสตร์หวักะทิ**” นั้น ย่อมหมายถึง “**จินตามยปัญญา**” [โยนิโสมนสิการ] กับ “**สุตมยปัญญา**” [ปรโตโฆสะ] ที่สามารถนำมาประยุกต์ดัดแปลงให้เกิดปัญญาในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ ที่เรียกว่า “**ภาวนามยปัญญา**” ปัญญาทั้ง ๒ อย่างแรกนั้น ย่อมเป็นบาทฐานหรือสมภูฐานแห่งเหตุปัจจัย ที่จะนำไปสู่ปัญญาส่วนสุดท้าย “**ภาวนามยปัญญา**” ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายจึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะประมาทปัญญา สิ่งที่ทำให้มีโชคด้วย “**มงคล ๓๘**” ดังนี้

“มงคล ๓๘” หมายถึง สิ่งที่ทำให้มีโชคดี-ธรรมอันนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เรียกเต็มว่า “อุดมมงคล” คือ มงคลอันสูงสุด [อย่าท่องจำเพียงอย่างเดียว ให้ลงมือปฏิบัติให้เกิดจริงด้วย] ได้แก่

คาถาที่ ๑

- (๑) อเสวนา จ พาลานํ [ไม่คบคนพาล]
- (๒) ปณฺฑิตานญจ เสวนา [คบบัณฑิต]
- (๓) ปุชา จ ปุชฺณียานํ [บูชาคนที่ควรบูชา]

คาถาที่ ๒

- (๔) ปฏฺฐิรูปเทสวาโส จ [อยู่ในถิ่นมีสิ่งแวดล้อมดี]
- (๕) ปุพฺเพ จ กตฺตปฺญตฺตา [ได้ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน]
- (๖) อคฺตสมฺมาปณฺธิ จ [ตั้งตนไว้ชอบ]

คาถาที่ ๓

- (๗) พาหุสจฺจนฺ จ [เล่าเรียนศึกษามากอยู่เสมอ]
- (๘) สติปฺปญฺ จ [มีสติปวิทยาชำนาญในวิชาชีพของตน]
- (๙) วินโย จ สฺสิกฺขิโต [มีวินัยที่ได้ศึกษาดีแล้ว]
- (๑๐) สุภาสิตา จ ยา วาจา [รู้จักใช้วาจาพูดให้เป็นผลดี]

คาถาที่ ๔

- (๑๑) มาตาปีตุอุปฏฺฐานํ [บำรุงมารดาบิดา]
- (๑๒) ปุตุตฺตสงฺคห [สงเคราะห์บุตร]
- (๑๓) ทารสงฺคห [สงเคราะห์ภรรยา]
- (๑๔) อนากุลา จ กมฺมนฺตา [การทำงานไม่เอาคูล]

คาถาที่ ๕

- (๑๕) ทานญฺ จ [รู้จักให้เพื่อแบ่งปัน]
- (๑๖) ฌมฺมจิริยา จ [ประพฤติธรรม ดำรงอยู่ในศีลธรรม]
- (๑๗) ญฺาตกานญจ สงฺคโห [สงเคราะห์ญาติ]
- (๑๘) อนวชฺชานี กมฺมานี [การทำงานที่ไม่มีโทษ]

คาถาที่ ๖

- (๑๙) อารตี วิรตี ปาปา [เว้นจากความชั่ว]
- (๒๐) มชฺชปนา จ สยญฺ โม [เว้นจากการดื่มน้ำเมา]
- (๒๑) อปฺปมาโท จ ฌมฺเมสุ [ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย]

คาถาที่ ๗

- (๒๒) คารโว จ [ความเคารพ]
- (๒๓) นีวาโต จ [ความสุภาพอ่อนน้อม]
- (๒๔) สนตุฏฐี จ [ความสันโดษโดยเอิบอ้อมพึงพอใจในผลสำเร็จที่ได้สร้างขึ้น]
- (๒๕) กตณฺเฑตา [มีความกตัญญู]
- (๒๖) กาเลน ฌมฺมสุสวณฺ์ [ฟังธรรมตามกาล]

คาถาที่ ๘

- (๒๗) ขนฺตี จ [มีความอดทน]
- (๒๘) โสวจฺสุสตา [เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย]
- (๒๙) สมณานนฺจ ทสฺสนํ [พบเห็นสมณะ เขียมเขื่อนเข้าหาท่านผู้สงบกิเลส]
- (๓๐) กาเลน ฌมฺมสากจฺจนฺา [สนทนาธรรมตามกาล]

คาถาที่ ๙

- (๓๑) ตโป จ [มีความเพียรเผากิเลส]
- (๓๒) พุรฺหมจฺริยณฺ จ [ประพฤติพรหมจรรย์ ดำเนินตามอริยมรรค]
- (๓๓) อริยสจฺจาน ทสฺสนํ [เห็นอริยสัจจ์ เข้าใจความจริงของชีวิต]
- (๓๔) นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ [ทำพระนิพพานให้แจ้ง บรรลุนิพพาน]

คาถาที่ ๑๐

- (๓๕) พุฏฺฐุสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํยสฺส น กมฺปติ [ถูกโลกธรรม จิตไม่หวั่นไหว]
- (๓๖) อโสภํ [จิตไร้เศร้า]
- (๓๗) วิรชํ [จิตปราศจากธุลี]
- (๓๘) เขมํ [จิตเกษม]

ประการสุดท้ายนี้ เมื่อผู้ปฏิบัติท่องจำ “อุดมมงคล ๓๘” นี้ได้แล้ว และน้อมนำไปใส่ใจด้วยการปฏิบัติจริง และพร้อมด้วยความเป็นนักปราชญ์กับนักวิทยาศาสตร์ด้วย แล้วสังคมไทยจะเจริญแค่ไหน คำว่า “สงบร่มเย็น” คงไม่เป็นสังคมอยู่ในอุดมคติอีกต่อไป ถ้าคนไทยส่วนใหญ่มีคุณสมบัติครบตามที่กล่าวมานี้ โดยเกิด “ธรรมสามัคคี” ใน (๑) พระอรหันต์ควบคุมอินทรีย์ตนเอง (๒) พระอรหันต์ควบคุมนักปราชญ์ และ (๓) นักปราชญ์ควบคุมนักวิทยาศาสตร์ ตามลำดับ โดยยอมมีตัวตน ร่างกายและจิตในผู้เดียวกัน อันเป็น (๑) “เอกนิสสยะ” คือ เป็นที่อาศัยร่วมกันเป็นอันเดียว (๒) “สหวุตติ” คือ มีความเป็นไปร่วมกัน (๓) “เอกุปปาตะ” คือ ทั้งเกิดขึ้นด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว (๔) “เอกนิโรธะ” คือ ทั้งดับด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว และแล้วผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย รู้เห็น-เข้าใจ-ประจักษ์แจ้ง ในใจแบบนี้หรือไม่ ถ้าไม่ ก็ให้กลับไปอ่านไปฟังใหม่อีก เพราะภาวะดังกล่าวนี้ เรียกว่า “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักจักษุ” แล้ว ไม่ต้องอะไรมากแล้ว ก็ให้ท่านทั้งหลายรู้เห็นในตอนนี้นี้เลย ทั้งหลายทั้งปวง ก็มีแก่นี้ จบอวสานสมบุรณ์ [ความจริงบนนี้มีแค่อย่างนี้] ด้วยประการฉะนี้.

